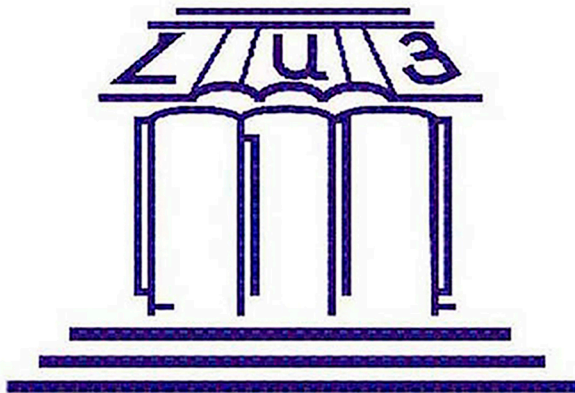

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
նշ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Հ. Ս. Խ. Հ. ԿԱԴՐԵՐԻ ՍԵԿՏՈՐ Ժ. Տ. Գ. Խ.

ՀԵՌԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲԱԶԱ

ՀԵՌԱԿԱ ԻՆԴՈՒՍՏՐԻԱԼ ԿՈՄԲԻՆԱՏ

Յերկրայ կոնցենս

ԱՌՈՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 2, 3, 4

ԿԱԶՄԵՑ՝ Խ. ԱՅՎԱԶՅԱՆ

Հ Ա Յ Ո Ց Լ Ե Զ Ո Ւ

491.99(07)
Ա-55

18 MAY 2010

10.09

31.33(07)

4-55

Այ

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 2

(Մեկ ամսվա համար՝ չհաշված ստուգումը)

Թ Ե Մ Ա

1. ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ա) ելեկտրիֆիկացիան, ջրանցքներն ու նրանց դերը մեր տրված առարկայի սոցիալիստական վերակառուցման գործում:

բ) Դյուդի շինարարություն և սոցիալիստական կենցաղ:

ՆՊԱՏԱԿԸ

Առաջադրությունն նպատակն է պարզել ելեկտրիֆիկացիայի նշանակությունը՝ լենինյան մեկնարանությունում, հնգամյա պլանն ու նրա կատարման նշանակությունը մեր տնտեսությունից սոցիալիստական վերակառուցման գործում և սրանց ու կոմունիստական բարոյականության արտահայտությունը գեղարվեստական դրամատիկության մեջ:

ՆՅՈՒԹԸ

Այս նորատեսիվ համաձայնարարում և կարգալ լենինի «Ելեկտրիֆիկացիա», Կրժիժանովսկու «Հնգամյակի մասին», Հակոբ Հատրոյանի «Բայրախիկ և Շիր կանալը», Յե. Զարենյի «Գալուստե», «Այս դարունը» և Արաքսի «Կոմունիստական հանապարհի» արձակ և չափածո հոգվածները, վրդ կցված են սույնին:

ԵԼԵԿՏՐԻՖԻԿԱՑԻԱ

ԼԵՆԻՆ

Նայեցեք ՌՍՖՖՀ քարտեզին. Վալդիգայից դեպի հյուսիս, Ռոստով-Դոնից և Սարատովից դեպի հարավ-արևելք և Ուրեն-բուրգից ու Ուսիկից դեպի հարավ, Տոմսկից դեպի հյուսիս ձգվում են անհուն տարածություններ, վրդնց վրա տասնյակ կուլտուրական մեծ պետություններ կարող եյին տեղավորվել: Յեվ

Պետերստի տպարան
Դրավիտ 6910 (P)
Պատվեր 5079
Տիրած 500

6/18
41

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0248582

այս ամբողջ տարածութեան վրա տիրում է նահապետականութեան, կիսամայրենութեան և իսկական վայրենութեան: Իսկ ի՞նչ է կատարվում մնացյալ ամբողջ Ռուսաստանի հետամնաց գյուղական անկյուններում: Մի՞թե այն ամեն վայրերում, վորտեք տասնյակ վերստերով դուրս են ճանապարհներից և կտրված են յերթաթուղիներից, այսինքն կուլտուրայի, կապիտալիզմի, խոշոր արդյունաբերութեան, մեծ քաղաքների հետ ունենալիք հիմնական կապից, չի՞ տիրում նույն նահապետականութեանը, արևմտյան չլինան, կիսամայրենութեանը:

Հնարավոր է արդյոք Ռուսաստանում այս դերակշռող վիճակից անմիջականորեն սոցիալիզմին անցնելը: Այո, վորոչ չափով հնարավոր է, միայն մի պայմանով, վոր մեզ ճիշտ հայտնի չե աշխարհում, չնորհիվ մի խոշոր, ավարտված գիտական աշխատանքի: Այդ պայմանը երկտրիֆիկացիան է: Յեթե մենք կառուցենք տասնյակ ուսյունական ելեկտրոկայաններ (այժմ մենք չկտենք, թե վճարող և ինչպես կարելի չե և պետք է կառուցել), յեթե մենք նրանցից հոսանք անցկացնենք ամեն մի գյուղ, յեթե ձեռք բերենք բավական նաչախ ելեքտրոմոտորներ և այլ մեքենաներ, այն ժամանակ նոր հոսանքականութեանից սոցիալիզմին անցնելու համար աստիճաններ չի պահանջվի կամ համարյա չի պահանջվի: Բայց մենք լավ գիտենք, վոր «մեկ» պայմանն առաջին հերթի աշխատանքների համար միայն առնվազը մի տասնյակ տարի յե պահանջում, իսկ այդ ժամանակի կրճատումն իր հերթին հնարավոր է միայն այն դեպքում, յերբ պրոլետարական հեղափոխութեանը կհաղթանակի այնպիսի յերկրներում, ինչպիսին են Անգլիան և Գերմանիան, Ամերիկան:

ՀԱՐՅԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ի՞նչ տեսակետով է Լենինն այդքան մեծ ու հիմնական տեղ հատկացնում երկտրիֆիկացիային:
2. Բացատրի՛ր երկտրիֆիկացիայի վճռական դերը մեր աշխարհում տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման գործում:
3. Ի՞նչպես եւ հասկանում երկտրիֆիկացիայի մասին Լենինն մի այլ լողունով—«Սորհրդային իշխանութիւնն պլյուս ելեկտրիֆիկացիա հախասար է կոմունիզմի»:
4. Լենինի այս պատգամներն ի՞նչպես են իրադրծում կուլտուրականութեան ու խորհրդային իշխանութիւնը.—ի՞նչ էլեկտրոս...

կաշաններ են շինվել, քանիսն են ավարտվելու հնդամյակի բնութագրում և ի՞նչ է նախատեսվում նոր հնդամյակը:

Հ Ն Գ Ա Մ Յ Ա Կ Ի Մ Ա Ս Ի Ն
(կրժիժանական մասից)

Նայեցեք ՌՍՖՍՀ բարեկցին. վաղգրայից դեպի հյուսիս, Նելյի տահմանադրվին մեր առաջ դրված են այնպիսի խնդիրներ, վորտեք տարրերով են անցած հնդամյակի խնդիրներից: Այն ժամանակ խոսք կար արտադրական մեքենան գործի դնելու և յեղած արտադրական հնարավորութեանների սահմաններում քանակական հնարավորութեան չափ չուտ՝ եֆֆեկտ ստանալու մասին: Այժմ մեր առաջ դրված են արտադրական բոլոր հիմունքների արմատական վերակառուցման խնդիրները: Այժմ, յերբ մեր առաջ խնդր ենք դնում հասնել կապիտալիստական յերկրներին և առաջ անցնել նրանցից, ապա մենք պետք է վաղորդ հաստատապես առենք, վոր պոչ խնդիրը կարող է լուծվել միայն տարբեր միջոցներով և՛ վոր հին հարաբերութեանների հիման վրա այդ խնդիրը լուծել կատարելապես անկարելի չե: Տնտեսական հին չենք միանգամայն հարմարեցված չեն նոր սոցիալիստական հասարակութեան պահանջներին: Վերականգնման պրոցեսում չուտով համոզվեցինք, վոր հին ուրսերի վրա մենք առաջ դնալ չենք կարող: Նախահեղափոխական Ռուսաստանը մեծադի արդյունաբերութեան տեսակետից հետամնաց մի յերկիր եր, վորտեք հետևի արդյունաբերութեան այդ ճյուղը գտնվում եր ուտարյերկրյա կապիտալի ձեռքին: Գյուղատնտեսութեանը յենթակա յեր տարբային յերեկվութեանի և դարգացման վոչ մի հեռանկար չունենք, վորտեք հետևի պրված եր ու մանրացած գյուղացիական միլիոնավոր տնտեսութեանների միջև: Մենք ժողովրդական տնտեսութեան առանձին ճյուղերի վարդացման խնդրում դեմ առանք խիստ անհամաչափութեան, և այդ անհամաչափութեանների հաղթահարումը մեր կառավարողուն խնդիրն է:

Այժմ, յերբ կադմված և հնդամյա պլանը, պետք է դնենք հետևի չափը. նրա նշած դարգացման ուղիները համապատասխանում են արդյոք կուլտուրական ընդհանուր դին և 15-րդ կուհամագումարի ու հետագա պլանումների վորոշումներին: Այդ հարցին մենք կարող ենք պատասխանել զրականապես: Յերկրի հետագա ուժեղ ինդուստրացումը, գյուղատնտեսութեան ուժեղ

համայնացումը, մեծագույն, վառելիքի և քիմիական արդյունա-
բերութեան զեկամբար գերը, մեքենաշինական ինդուստրիայի զար-
գացումը։— ահա պլանի հիմնական գրույթը։ Ներդրումների 78
տոկոսն ընկնում է ծանր արդյունաբերութեան վրա և միայն 22
տոկոսը՝ թեթեւ արդյունաբերութեան։ Մեքենաշինութեան ու-
ժեղանումն է յերեք անգամ, իսկ գյուղատնտեսական մեքենաշի-
նութիւնը՝ չորս անգամ։

Պլանի կարեւորագույն գիծն այն է, վոր նա մեր ամբողջ ժող-
տնտեսութիւնը կառուցում է ենթեդեռիկ մի նոր բաղադրի վրա,
վորը կարեւորագույն գործոնն է քաղաքի և գյուղի համակութիւն-
ները հաղթահարելու համար։ Եներգետիկ այդ բաղադրի մենք սկսում
ենք մտնել նաև գյուղատնտեսական արտադրութեան ասպարեզը,
սկսում ենք այդ արտադրութիւնը յենթարկել գիտական զեկամ-
բութեան։ Մեր ամբողջ պլանը կառուցված է զուտ գիտական հիմքե-
րի վրա։ Պլանի համար բնորոշ է նաև այն հանգամանքը, վոր նա
ծնվել և աճել է տնտեսական մեր գործոնն պրակտիկայից և համա-
ձայնեցրած է նրա իրական ընթացքի հետ։ Այդ հանգամանքը հըն-
գամայն պլանի համար անպայման հաջողութիւնն է ասպարեզում։
Մեր ենթեդեռիկ բաղադրի ամուսն ապացուցվում է այն փաստով,
վոր երեկարարեան ենթեդեռիկ արտադրութիւնը հնգամյակի ըն-
թացքում 5 միլիարդ կերպիւտ ժամից բաժնւնում է մինչև 22
միլիարդ կերպիւտ ժամի։

Հնգամյա պլանը—յերկրի եկոնոմիկայի սոցիալիստական ու-
կոնստրուկցիայի համար բացառիկ նշանակութիւն ունեցող մի
պլանն է։ Չարմանալի է, վոր հնգամյա պլանի խնդիրների շարքն
առանձնահատուկ վոզեվորութեամբ են ընտելեցան առնվում մեր
յերկրի սոցիալիզմի շինարարութեան և տնտեսական դարդացման
ամենաուրիշ և հիմնական պրոբլեմները։

Ինչ չափով վոր հնգամյա պլանը կուսակցութեան և բանվոր
գաղութալիցի հիմնական պլանն է հանդիսանում ժողովրդական
տնտեսութեան սոցիալիստական ուկոնստրուկցիայի ասպարեզում,
չառ ընտան և պարզ է, վոր մենք չենք կարող տղիղ և անխալ
կերպով մոտենալ հնգամյա պլանի խնդիրների լուծման՝ նախա-
պես չարդեւելով յերկրի ներսում տեղի ունեցող դասակար-
գային պայքարի մեխանիկան։ Ահա թե ինչու մեր տնտեսական
պլանի զնահատման պահին այնպիսի վիթխարի նշանակութիւն
ունի դասակարգային պայքարի սրման հաշվառումը այն ժամանա-

կաշքշանում, յերբ առանձնապես ուժեղացել է կուլակ-կապիտա-
լիստական տարրերի ընդդիմադրութիւնը՝ սոցիալիստական ու-
կոնստրուկցիայի պլաններին։

Ուկոնստրուկտիվ շրջանի բարդագույն խնդիրների լուծումը է
դրանց հետ կապված զեկամբարութիւնների հաղթահարումը, դա-
սակարգային պայքարի սրումը յերկրի ներսում,—այս բոլորն ա-
հա, պահանջում են վերակառուցել պրոլետարական դիկտատու-
րայի բոլոր որդանները և բանվոր դասակարգի կազմակերպու-
թիւնների չարքերն ու նրանց կատարած աշխատանքի մեթոդ-
ները։ Այդ վերակառուցումը սրտը է առաջ ընթանա պրոլետարա-
կան մասսաների ակտիվութեան յայնպեւն մոբիլիզացիայի, ինք-
նաշինարարութեան ծավալման, գյուղացիութեան վերաբերմամբ
պրոլետարական դեկամբարութիւնն ուժեղացնելու և գյուղի չքա-
վորամիջակային մասսաներն ընդգրկել կուլակների միաձուլելու և
վտարի հանելու գծով, վորպեսզի աշխարհով հնարավոր և կարելի
լինի հետեւողական և հիմնական հաւաճնշումը գործադրել մանր
թուրժական տարրերի ճնշման դեմ։

ՀԱՐՑԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ի՞նչ պայմաններում է հնարավոր պլանավորել ժողովրդա-
կան վոլշ տնտեսութիւնը։

2. Վո՞րն է հնգամյա պլանի տնտեսական և քաղաքական նշա-
նակութիւնը։

3. Հնգամյակի իրադրոժման յերրորդ վճռական տարին մեր
տնտեսութեան զարդացման վո՞ր փուլին է համապատասխանում.
ինչո՞ւ յն այդ փուլը կոչվում սոցիալիստական վերակառուցման
շրջան։

4. Կապիտալիստական յերկրները կարո՞ղ են պլանավորել
իրենց տնտեսութիւնը, յեթե վոչ-ինչո՞ւ։

5. Վերո՞նք են սոցիալիստական շինարարութեան վերակառուց-
ման և վերակառուցման շրջանների հիմնական առանձնահատկու-
թիւնները։

6. Ի՞նչ պայմաններում է հնարավոր իրադրոժել ժողովրդա-
կան տնտեսութեան հնգամյակը։

7. Հոլվածը բաժանեցի՞ք մասերի, մասերը վերադրեցի՞ք և
կազմեցի՞ք թեղիներ։

(Մի վորեւ հողվածի հիման վրա թեղիներ կազմել նշանա-
կում է—պահել հողվածում արծարծված հիմնական մտքերը և
զարդացնել այդ մտքերի սնդուսները)։

Թեզիաների և յուրացումը լավ ըմբռնելու համար կարգադրված
լինի. Ստալինի, ա. թ. հունիսի 23-ին, սենտապարաների խորհրդի
գաղտնի ժամանակ արտասանած ճառը և ուսումնասիրելով
այն, այս սուղադրույթյան թեզիաները կարգավիճակ ուղարկված են:

ԿԺՎԱՐ ՀԱՍԿԱՆԱԼԻ ԲԱՌԵՐ

1. Բազա—հիմք.
2. Ռեկոնստրուկցիա—վերակառուցում.
3. Պրոբլեմ—խնդիր.
4. Մոբիլիզացիա—գործակող.
5. Եֆֆեկտ—արդյունք:
6. Եներգետիկ—էներգիայի, էլեկտրական ուժի:

ՀԱՎՈՐ ՀԱՎԱՐՑԱՆ

ԲԱԼՇԵՎԻԿ Ե ՇԻՐ-ԿԱՆԱԿԸ

I

Բալչևիկ և Շիր-կանալը—մի առաջին հերթադրյալն,
որը չուրթը ջուր և խմում պաղ ակունքից Արփաչայի,
գլխավոր հաղթ թաղել և խոր կանաչադույն դուրս գետում:
Պոչը հեռու կապի ծոցում, ալիքներն և հեռու նետում:

Մեծ ու մեծ և Շիր-կանալը կամարած, զեղեցկաթով,
փաթաթվել և, վո՛նց և գրեթե Շիրահարթը յերկու թաթով.
Մի խաղաղապար կարող տանի, են ծաղկավոր սիրած յարի,
վոր կարծես թե սեր ու խանդի կարողել և հազար տարի.
Հույսեր տանի սրտի խորքում, խորհրդավոր իր հորձանքով—
վաղ իրանը դողունքի մեջ ապրումների մի կրքոտ ծով.
Ե ամենքին իր յերթի մեջ, ում տեսնում և ու ճանաչում
խոխտումով, լսո՛ւմ ևս մեկ, ալիքում և՛ վողջո՛ւյն, վողջո՛ւյն...

II

Բալչևիկ և Շիր-կանալը... այն վայրերը լերի ու բարձրագ
Պարոնք իրենց ծնված ուրից ալիքի և յին—մերկ—անապատ
այսպիսի հեռ հագնելու յեն սիրակարող հարսերի պես
դուք—զարդարված խառ ու զուճաշ, թավիշ, մետաքս,
դառուկաբար:

Վո՛չ մի թիզ հող, վո՛չ մի ալան և վո՛չ մի դյուղ խոչկանդ դաշտից,
դդում ևս, վար չի տանջվելու ախուհետեմ բարկ յերաշտից:
Բալչևիկ և Շիր-կանալը, հողսը քաշող ամեն մարդի—
մեծահոգի, ներդրում խո՛ բարեկամի ու ամարդի:

III

Բալչևիկ և Շիր-կանալը... դարու դարվալ ալի հերոսին,
մեր այս դարու հարստալին ո՛վ չի տեսել, թո՛ղ դա, տեսնի.
Միլիոնավոր պալթյունների, հարձակումի ականներով,
Արփաչայի ծեռ ալիքին դրո՛հ տալի ուսանելով,
դերքերից վիրք, նվաճումներ, մի թոնները գողող մյուսին,
ալիքառանցի հերոսները մատի շարժով նրան ասին—

Ուր ձեռք մեկնես, այստեղ հրաչք, այստեղ մի դյուղ թող կանաչի
ուր յերես, ուր ել հասնես, մի նոր սերունդ այստեղ աճի.
ով ծաղավ և, թո՛ղ հաղենա, ով յարամաղ՝ թող կշտանա...
այսպես և մեր Շիր-կանալը, մի դյուղերցու ողորձ և նա,
և՛ դարդիման, և՛ սրտաբուխ, և՛ լալանդուրթ, և՛ հյուսանք—
բեֆր տեղը, յերգը բերնին, խոսքը շուրթին, լիտառ սեր:

IV

Բալչևիկ և Շիր-կանալը... և դյուղեր դերին առած
ցանցել և իր արյունառար յերակներով համատարած.
մեկը պիտի հաղարների մասին հողա—մի դեկալար—
հաղարները խանդով վառված պիտի հողան մեկի համար...
Հրեն կապար տարին կանգնած հովվականչի ձեն և տալիս,
թե՛ հեյ, լա՛նք, հրեն ջրիս ձե՛ն և դալիս... ձեղ և դալիս...
Կանդ և առել Պոլիգոնը և սիրահար կույսի նման
բլքջում և ու ապառում, վոր դան դրկեն, սիրեն իրան.
անհամբեր և Որթաքլիսան, բարախում և սիրտը նրա,
ցնծությունից շունչը պահած քիչ և մնում ճշա, պոռա.
յերաղում և Թոփաղվան, աչքով անում Ղոնախոսնին,
հասկանում և Հաջի—Նազար ու կանչ անում հարևանին:

Այսպես մեկը ձենում մյուսին, ալիքում և հեռու տեղից,
Դյուղաբանդը՝ Բալչևիկին, Թափաղաղը՝ Իլիսաբին.
այսպես ահա մեկ մյուսին ալիքում և յերկու վերստից,
թե դալիս և Շիր-կանալը—բալչևիկը Հայաստանի:

Ուրիշ փահմ ու սամթ եւ ունի մեր բայլչեիկ Շիր-կանալը
նա Շիր-դաշտի մեջքը դրկած կապսի մոտից ինչպես նալը,
ջրնկեցով նորից պիտի թափվի ծոցը Արփաշայի,
վոր պայքարի միջից խլի ուժը հեղրո-ֆրիկացիայի:
Յերգլիններէջ վոր մեծն եր ալն, վոր յերգլն ե ուժի մասին.
Շիր-կանալը փրփուր խառով շիր-առյուծ ե բաշը՝ լուաին.
լույս թեւերի փաղաքանքով պիտի ցանցի վողջ գյուղերին,
և դինամոն կայծակ-փնջով ալրի ներհը մութ հյուղերի:

Պիտի տեսնեն, վոր լուաշաղ ասեղները երեկարանի
միաք մ ցնցում, գյուղին ասում, վոր անելիք լինքն եւ ունի,
Շիր-կանալը շիրի նման հոնդացող մի պատանի—
ալիքները փրփուր խառով լույս աղաղան Հայաստանի:

VI

Մեր բայլչեիկ Շիր-կանալը ուրիշ փահմ ու սամթ եւ ունի.
ձիաւորի սանձը ձեռքին հսկա ուժով ելեքարոնի
պիտի շարժի ու փոթորիկի դործարաններ ու ֆարրիկներ,
ջրաղացներ, սղոցարան, ալեկոծի հող ու ցանքներ:

Այն յերկիրը, վոր դարերով քարացել եր ու ցամաքել՝
այսորից հեռ պիտի յերգլի աշխատանքի հզոր յերգեր:
Շատ ե բացել համը լացով Շիրակը իր դարդի մասին,
իսկ այսորից նա լի թողով թող ամենից բարձր խոսի:

Շահ ե տանջվել ու տուկացել անհարազատ մարդկանց ձեռքին,
իսկ այսորից թող նվաճի ու տիրանա իր նոր կյանքին:
Ու կոտանջվեր նա եւ նորից, թե չճնվեր հաղթ պատանի,
թե չհասներ Շիր-կանալը—բայլչեիկը Հայաստանի:

ՀԱՐՑԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Բարձրաձայն ե համապատասխան լնտոնացիայով (տես №
1 առաջադրութիւն), կարդացեք այս բանաստեղծութիւնը ե վո-
րոշեցե՛ք թե ի՞նչ տրամադրութիւն ե ստեղծում՝ բարձր թե՛ քնկ-
նական:

2. Նկատվում ե հեղինակի վերաբերմունքը դեպի Շիր-կանա-
լը: Նա աշխատում էր, աշխատողը, թե՛ աշխատանքի արդյունքն
ե յերգում: Այդ յերգն անտարբեր դիտողի՞, թե՛ մասնակցի հիւ-
ստի յերգ մ:

3. Վերնագիրը համապատասխանում ե բովանդակութեանը—
«այո»-ն կամ «ոչ»-ը հիմնավորել:

4. Այն սպասելիքները, վոր հեղինակը կապում ե Շիր-կանալի
հետ—իրական, թե՛ յերազական են:

5. Բնագծեցե՛ք բացահայտութիւնները ե տվե՛ք բացահայտու-
թեան նշանի սահմանումը:

6. Ընդգծեցե՛ք ածական անունները ե թվե՛ք նրանց տեսակ-
ներն ու սրանց սահմանումը:

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

86. ՉԱՐԵՆՑ

1.

Ահա կրկին մեզ մոտ դարուն,
Յերեանում ահա կրկին.
դարունն ամառ բույր ե մառում
և բորբոքում աշխուժ, գրգիռ:
Յոթը դարուն ահա արդեն՝
հեռու արից, ահից, մահից՝
բացվում են բորբ, մառման վարդեր
արեւի տակ խորհրդային:
Յոթը դարուն ահա արդեն
ծլում են վառ պայծառ թուփեր,
յեղում են բորբ, ժպտուն ալիպես—
գարնանային ծաղիկ ու բերք:
Ծնչում ե խոր ու լիաթաք
չուրջս ահա հրե մի շունչ,—
դարո՞ւնն ե այս ծաղկում արդյոք,
թե՛ յերկիրն ե սնդուլ աճում...

2.

Գարո՞ւն, դարուն Յերեանում,
Յերեանում ահա նորից
չնչում ե խոր, թնդում անհուն

մի խնդրով յուն վտակեալորիկ...
Ահա կանգնած իրար կողքի
Արտվյառի յերկայնքն ի վեր՝
լուսն են խմում դարձան շողքից
ու. կանաչում ծառերը մերկ:
Հիշե՞ւմ ես, սի՛րս, դարուն մի ալլ,
յերբ անկեցին ծառերն այս նոր.
յերբ մեր բորիկ մանկանց նման
նրանք դեռ մերկ, նրանք տկուր.—
Յերբ մեր լուսն մանկանց նման
ախպես վախտ, ախպես բարակ—
դեռ չուրջը սոյ, դեռ չուրջը մահ—
չարք կանգնեցին այտուղ նրանք...
Մեր մանկանց պես տկուր, վախտ
ծառերն այս յերբ կեցան հերթի՝
չառնո՞րն արդյոք հաւատացին
նրանց պայծառ առաւելուն.—
Տե՛ս՝ ինչպե՛ս են փթթել հիմա
հասակ առել ու կանաչել—
տե՛ս՝ ինչպե՛ս են նրանք աճել
մեր լուսնի մանկանց նման...

3.

Ահա կրկին մեզ մոտ դարուն,
Յերբանում ահա կրկին
դարունն անմար բույր և վառում
և բարբոթում աշխուժ, գրգիռ:
Յոթը դարուն ահա արդեն՝
հեռու սրից, ահից, մահից՝
բացվում են վստ, ունում այսպես
Յոթը դարուն արդեն ահա
բոյ են քաշում ծառերն այս մերկ—
մանկիկները խորհրդային...
վորբեր եյին նրանք սուաջ,
հիմա կայտառ սրիոներներ...
Տե՛ս՝ ինչպե՛ս են նրանք քայլում՝
մայրամեկյան յեւած յերթի,
նրանց գեւքին—խիղը վալլուն,
չրթունքներին—վառքը վարդի:

Տե՛ս՝ ինչքան է քայլը հաստատ,
նրանք անդուլ, նրանք վստահ,
նրանց սրտում կորով ու սեփ...
Շնչում է խոր ու լիաթոք
նրանց յերթից յեւող մի շունչ.—
գարունն է այս ծաղկում արդյոք,
թե՞ յերկիրն է անդուլ աճում...

ՀԱՐՑԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ի՞նչ տրամադրութիւն է ստեղծում այս բանաստեղծու-
թիւնը—բա՞րձր, թե՞ լինկայած:
2. Ի՞նչ իմաստով է գործածված «Ահա կրկին» արտահայտու-
թիւնը. չա՞տ հեռավոր անցյալի դարնան կրկնաւելու, թե՞ մոտա-
վոր անցյալի դարնան մասին և խոսքը: Վոր տողերն են ցույց տա-
լիս կրկնվող «դարնան» սկիզբը: Դուրս գրել «դարնան» ելութիւ-
նը վորոշող հատվածները:
3. Ընդգծեցե՛ք մեր յերկրի «անդուլ աճման»—ը վերաբերող
սրտեկները և ձեռեկերպեցե՛ք, թե ի՞նչ անունով ենք մենք կո-
չում այդ «անդուլ աճումը»:
4. Հետինակը մանուկներին ինչերի հե՞տ և ի՞նչ նպատակով
և համեմատում:
5. Մեր յերկրի «յերեկն» սու «այսորը» համեմատելով նմա-
նեցնո՞ւմ, թե՞ հակադրում է իջար, դուրս գրել հակադրութիւն
հատվածները:

Ա Յ Ս Գ Ա Ր ՈՒ Ն Ը

ՅԵՂԻՇԵ ԶԱՐԵՆՑ

(ԳԵՂՋԻՈՒ ՀԻՆԵՐԻՆ)

Մեզ մոտ դարուն և հիմա, մեզ մոտ յետանդ ու լարում,
բայց դարունը մեղանում մի ա՛լլ արե և վառում:
Այս դարունը, վոր հիմա դրնգում է յերկրում մեր—
մենք ենք բերել սրայքարով, մե՛նք ենք կյանքում բռնեկել:
Ինչքան արե դնդա ու հուրհուրա աշխարհում—
հո չի՞ կարող բռնեկել նա աշխարհի մի դարուն:
Այս դարունը կրակվում ու բորբոքվում է բեղուն—
յերբ ջրերի հետ մեկտեղ՝ դառակա՛րդն է հեղեղում:
Անդուլ յեւած յերբ մարտի՝ արդեւքներին անտարբեր՝

քույրը դառնում է մարտիկ, կինը դառնում է ընկեր:
 Յերբ ինչպես ջուրը վարար՝ հորձանքներում պայքարի—
 սրբում, տանում է հնի կոշկոճները աշխարհից:
 Դուք հիմա դառա եք յերեւել, մտեւ ակումբ ու փողոց:
 Չընեզում ե մեր յերկրում ձեր բանակը հիմա հոծ:
 Դուք զվարթ եք ու աղատ խորհրդային մեր յերկրում,
 ձեր հանդերձում հարապատ, ուր աշխատանքն է բերկրում:
 Յեւ ձեզ դործում ամեն ուր, ձեր հոգևերում ու խաղում—
 մեր նոր կյանքն է խլրտում, մեր դարունը ծիծաղում:
 Այս դարունը, վոր կյանքում չի վառի վոչ մի արեւ,
 Յեթե ինքներս անդու աշխատանքով չվառենք:
 Յեթե հրում այս մարտի, վոր յետում է յերկրում դեռ—
 չդառնա քույրը՝ մարտիկ, չդառնա կինը՝ ընկեր:
 Այս դարունը, զընեզում է մեր յերկրում...
 անդու պայքարն է բերում, աշխատանքից բերկրում...

ՀԱՐՅԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(Բոլոր պատասխանները հիմնավորել համապատասխան մեջբե-
 րումներով):

1. Վո՞րն է այն յերկրորդ դարունը, վոր ստեղծվել է պայ-
 քարով:
2. Ինչո՞վ է տարբերվում «դասակարգի հեղեղը, ջրի հեղե-
 ղից»։ Ինչո՞վ են իրար նման այդ յերկու հեղեղները:
3. Վո՞րն է այս նոր դարնան հիմնական հատկանիշը—բնորո-
 շող ստղերը դուրս գրել:
4. Վո՞ր տողերն են հիշեցնում աշխատանքի այսորիա մե-
 թիղները—մասնավորապես հարվածախուժյունը—դժբա կրել:
4. Վոտանավորը կարողանո՞ւմ է ստեղծել բարձր տրամա-
 դրությո՞ւն, թե՞ վերականգնման շրջանի համար հնացած է—
 հիմնավորել:

ԱՐԱՔՍ

ԿՈՍՈՒՆԱՅԻ ԶԱՆԱՊԱՐԶԻՆ

Որերի հետ հեխհե վազում եր նա՝ Աննան, կոմսոմոլկա Ան-
 նան թոխում:

Բիբերից կրակ եր թափվում. նա հրադուրիչ եր:

— Աննա՛, աշխուժ Աննա, լավ կոմսոմոլկա,—ասում է յին
 կոմսոմոլիստները, յերբ Աննան անընկճելի յեր:

Ելի Աննան նրանց հետ եր, կոմսոմոլիստների շրջանում: Կոմ-
 սոմոլիստները կատակում է յին Աննայի հետ:

Կիչում եր Աննան, խոխում նրանց ուսերին:

— Ձեզ հետ աչքան ուրա՞խ եմ. լավ ընկերներ եք:

Յայց անե՛ք,—յետ—յետ քայլից ու ավերացրեց լրջորեն.—

— Դուք տղաներդ մի քիչ խարդախ եք, ձեզ հետ աչքան ել
 բարեկամաբար չսրեաք ե վերաբերվել: Նկատում ե յի, վոր յերբ
 կոմսոմոլիստիկա Բեան Ժողովներում արտահայտվում եր՝ դուք
 ինչպես իրար աչքով ե յեք անում:

Յես դիտե՛մ. դուք խարդախ եք:

— Ընդհանրապես, Աննա՛, մենք խրախուսում ենք, յերբ
 կոմսոմոլիստականերն ակտիվանում են: Սակայն ի՞նչ անենք,վոր
 դուք կատակածամիտ եք,—պատասխանեց մի կոմսոմոլիստ:

— Յես դեռ աչքան պիտի աշխատեմ, չե՞ վոր կինը չատ է
 յետ մնացել, չե՞ վոր մեր որկրում ել դեռ նրան հալածում են,
 ասաց Աննան՝ գլուխը բարձր պահած:

— Ը՛, Աննային հարկավոր է արերունա. նա հրաշալի ճառա-
 խոս է,—աղաղակեցին կոմսոմոլիստները:

— Ինչո՞վ եմ յետ մնում ձեզանից,—պատասխանեց Աննան ու
 փախավ:

Արդյոք Աննան կտրի ու կամուսնանա՞, —վիճում է յին կոմ-
 սոմոլիստները:

— «Սիրելի, ամուսնանալ» — ի՞նչ մեղանակա՞ն տեղիներ են
 դրանք», — ասարկեց Սուրենը, քջիջի քարտուղարը, — ասեք լն-
 կերակցել, ընկեր ունենալ: Մենք հնի հետ դործ չունենք: Յերբ
 ասում ենք՝ կոմսոմոլիստ, կոմսոմոլիստիկա՝ հասկանում ենք
 նորը, նոր կենցաղի կառուցողները:

— Դու ամենից ջերմեամեղ նոր կենցաղային ես, — ասաց մի
 ուրիշ կոմսոմոլիստ:

— Հ՛րմ, — հարտացավ Սուրենը:

— Հ՛րմ, — ժպտացին կոմսոմոլիստները:

Յերխառաբղից կյանքն արագություն է պահանջում: Սու-
 րենն արագություն եր, նա կոմսոմոլի մի պարտուն անիվն եր:

Աշխատանքները կարգին է յին դնում, ասկայն, ինչ վոր մի
 բան եր միշտ պակասում, մանավանդ, յերբ մենակ եր մնում՝

Հասկանալիս զգում եր արդ: Ուզում եր կարգաւ, բայց համբերութեամբ հասնում՝ գիրքը հրում եր մի կողմ ու կանգնում մասած-կոտ: «Մաստիկ հողմած եմ, հանգստանամ. դեռից-դեռից հաճելի բաներ հիշեմ, մի փոքր ել զբարվեմ անհաստական կյանքով»: Այս մարմինը ձգած, ձեռքերը կտրատելով գոչում եր.

— Յերբասարդություն, փորձա՛ն հուզումնաբեկ ես դա, փորձա՛ն բացեր ունես, փոր պիտի լրացնես, — քայլում եր սենյա-կի մեջ, հետո պտտւում անկողնու վրա:

«Հարկավոր ե Աննայի հետ ալելի մտերմանալ. Աննան լավ աղջիկ ե, Աննան հրաշարի յե: Աննային փոչ միայն իրեն լավ բն-կեր, այլ նաև իրեն հետաքրքիր աղջիկ կարելի յե սիրել: Նա կոմ-սոմոլիս յե, նրա հետ աղջկիսի կապը կաշկանդիչ չի լինի»: — Մտածում եր նա ու անհանգստանում, վտարելով բոթում եր պատն ու հանկարծ տեղից կանգնում:

Հաշտելով, հուշներով մոտեցավ Աննային:

— Աննա՛, ինձ ընկեր դարձի՛ր, սիրելի Աննա, — այդպէս նրան հանդիպեց Սուրենն ու վերջապես հայտնեց իր մտադրութեանը:

— Յես քո ընկերն եմ, դու ել ուրիշների սրես լավ տղա յես, — պատասխանեց Աննան հանդիստ ու պարզամիտ տոնով:

— Ձե՛, ուրիշ կերպ: Ո՛ր, ի՞նչ դժվար եր հասկանում աղջիկ-ներդ. ալելի քան մոտիկ, սերտ ընկերներ լինենք:

Աննան չփոթվեց:

— Ուզում ես ասել ամուսնանա՞նք:

— Հա, թեկուզ ամուսնանանք:

Աննայի մտքովն աղջկիսի բան դեռ չեր տեսել, առաջին ան-գամն զգաց, փոր իր դիմացը կանգնած ե տղա-վնեկերը, ու զոգ անցավ մարմնով:

— «Լավ կոմսոմոլիստ ե, մերոնցից ե, չար դիտաւորութեան-ներ չունի, միշտ պաշտպանել ե կոմսոմոլիստականներին: Ինչո՞ւ չսիրեմ» — մտածեց Աննան:

— Աննա՛, դու խելացի յես, մեր հասարակական կյանքին շատ ոգտակար կլինես: Յես կաջակցեմ, փոր դու առաջադիմաւ Յես կոմսոմոլիստ, դու կոմսոմոլիստիկա, ի՞նչ ե սրակասում մեզ, — խոսում եր Սուրենը վողեւորված:

Նա ուզում եր վարել, ծառերը գրկել, ապա Աննային գրկել: Նա ուզում եր հրատապ միտինդ լինել, փոր ինքը բարձրանաւ ու ճառ արտասանել՝ Աննայի նման կոմսոմոլիստականների համար:

— Մենք ընտանի՞ք պիտի կազմենք, — հարցրեց Աննան՝ զու-պելով նոր հուզումները:

— Աննա, դրա մասին դեռ չարժե խոսել, մեղչան աղջիկնե-րից չես, փոր հասկանալիս կարելի չենք: Դու կոմսոմոլ-կա յես, հասկանո՞ւմ ես, աղատամիտ Աննա:

Նրանց աչքերը հանդիպեցին իրար, յերկու գույգ կրակներ հասկացան իրար: Յերկու յերբասարդութեք, յերկուսն ել անհամ-բեր... համբուրվեցին ծառուզում:

3

Այդու ծառերը թաքնաւորութեամբ ծածկված կանային ելին տալիս. արդեն դարձն եր, իր բոլոր հրապուրներով: Ծառուղի-ներում՝ զուգեր, յեռյակներ ելին գրոսնում:

Կանաչ լորենու տակ, նստարանի վրա մի փոքր իրարից հեռու նստած ելին նրանք:

— Ի՞նչ ես մտածում, Սուրեն. այս անորոշ դրութեանը յեր-կա՞ր ե շարունակվելու, — ասաց Աննան, փորի աչտերը դալկացել ելին ու բծերով ծածկվել:

— Ի՞նչ անորոշ դրութեան, պա՛րզ խոսիր, — գուցէ ձայնով հարցրեց Սուրենը:

— Այն, փոր պիտի միասին ապրենք, չե՞ փոր յերեխա յեմ տենեալու...

Սուրենը ճոճոսցնում եր թերթը, փորը փոփած եր ծնկներին. մերթ մոտեցնում եր աչքերին, փորպես թե ուզում եր կարգաւ:

— Կատաղյալ պատիժ. խա՛թա՛ ընկա: Ի՞նչ ե, իմ ընկերնե-րիցս յես յե՛տ սրիտի մնամ. դուցն ինձ ուղարկեն Մոսկվա սովո-րելու: Ընտանիքի հո՞գս: Այդ եր պսկաս հասարակական աշխա-տանքներին կապված յերիտասարդին: Ո՛ւֆ, ինչպես եմ նեղվում այս մանր-մունք, առորյա հարցերից:

Մի քանի վարկյան լուռ Աննան նայեց նրան.

— Ուրեմն յես ի՞նչ եմ, ուրեմն ինձ այժմ ուրիշ աչքով ես նայում, ինչպես ելիր վողեւորված խոստումներ անում, միայն ա՛յն ժամանակ...

— Միայն այն ժամանակ, այո՛, — կրկնեց Սուրենը, — բա ի՞նչ ես կարծում, յերիտասարդն աղջկա ե. ամեն ինչին վողեւորու-թյամբ ե մոտենում, բայց հետո կարող ե սխալված լինել: Դու կոմսոմոլիստկա յես, հասկացող աղջիկ, չես մտածո՞ւմ, փոր իմ Հայոց լեզու 2:

ճանապարհին քար մտ դնում: Վերջացրո՛ւ այդ լավտուն՝ պըր՝
ծիր...

Աննայի դեմքը խառնվեց, Աննայի աչքերը վառվեցին.

— Վերջացնեմ, յերբ հինդ ամսական ե արդեն, յերբ
անհնա՞ր ե: Սուրբն, յես չեյի կարծում, Սուրբն, դու բոլորո՞-
վին փոխված ես... — Աննայի ձայնը հուզմունքից դողաց, գլու-
խը բարձրացրեց ու հեղնամբով ավելացրեց.

— Վախկոտ, խարդախ կոմսոմոլիստ, դե... — ուղում եր
գալ:

— Աննա՛, — նրա փեշից ձեռք Սուրենն ու մեղմաճախ
ասաց.

— Աննա ջան, վիժում կատարիր, ելի մենք լավ ընկերներ կը-
լինենք. հետո կմտածենք մեր կյանքը դասավորելու մասին:

— «Հետո կմտածենք» — այդպես ես ասել միշտ, — կրկնեց
Աննան սուր հեղնությամբ, — դու, վոր վերջերս անկուսակցական
աղջիկների առաջ ինձ վերավորում եյիր ու խուսափում ինձանից,
կարծում ես բո՛ւլթ եյին: Միշտ կրկնում եյիր. «Աննա՛, լավ չե, վոր
միասին լինենք, մերոնք կասեն թութխալած ամուսիններ: Աննա՛,
մենք նոր կենցաղի մարդիկ ենք. հենց թեկուզ քեզ համար վատ
ե, վոր իմ կինը համարեն»: — Բո այդ հասկացողություններով քեզ
նոր կենցաղային ես համարում: Ծառ ներեցի, բայց ել չեմ կարող.
յես ինքնասիրություն ունեմ: Ել պրծալ:

«Ինչպե՞ս. այս վիճակում ելի չի՞ ընկճվել, ուղղակի կատաղում
եմ: Յերանի թե մի մեղանկայի հետ կապվեյի, նա քոյակի խոս-
քեր չեր համարձակվի ինձ ասել», — մտածում եր Սուրենը:

Յերբ նա գլուխը բարձրացրեց՝ Աննան հասել եր ծառուղու
վերջը:

Սուրենը ջղաձգորեն թերթը մոտեցնում եր աչքերին, իբր թե
կարդում ե:

4

Կարծես Աննան հիվանդ եր. նա մերթ-մերթ եր միայն յերեւում
ժողովներում: Կարծես Աննան առաջվա աղջիկը չեր. առաջվա
պես չեր հնչում դնողն ծիծաղը: Հետո, յերկար ժամանակ նա
չհայտնվեց:

— Ո՞ւր ե Աննան:

— Ո՞ւր ե մեր ուրախ կոմսոմոլիստկան, — հարցնում եյին իրար
կոմսոմոլիստները:

Խուլ լուրեր եյին պատում, վոր Աննան յերեխա յե ունեցել,

վոր խայտառակ նախատինքով հայրը տանից դուրս ե արել նրան,
և չգիտեն՝ այժմ ո՞ւր ե Աննան:

— Աննա՛, լավ կոմսոմոլիստկա, ո՞վ եր սպասում. ի՞նչ դըժ-
բախտություն, — խոսում եյին ընկերները:

Ամեն անգամ, յերբ խոսք եր լինում Աննայի մասին, Սուրենը
դեմքը տհաճորեն կնճում եր: Նա այլևս խուսափում եր ընկերների
հետ նոր կենցաղի մասին խոսելուց, մանավանդ, յերբ հարցերը
կոնկրետ եյին լինում: Նա միշտ թափահարում եր գլուխն ու ա-
սում.

— Ժամանակ մի՛ կորցնեք. նոր կենցաղն ինքն իրեն կլինի,
ի՞նչ եք գլուխ կտրում: Այժմ ով ինչպես ուղում ե՝ թո՛ղ ապրի:
Յերբ առանձին եր մնում, Սուրենը մտածում եր.

«Ի՞մ առաջ դեռ աքիքան հեռանկարներ կան, իսկ ընտանիքը
խոչընդոտ եր: Մեղավո՞ր եմ միթե: Թո՛ղ Աննան չհամաճախ-
ներ...»:

Նա կրծոտում եր շրթունքները, առաջվա պես իրեն հանդիստ
եր դրում, դժողոհում եր իրենից ու շնջում:

— Աննան լավ աղջիկ եր, յես նրա հետ վատ վարվեցի: Ո՛ր,
այդ ճուտը վոր չլիներ, յես և Աննան առջավա պես լավ ընկերներ
կլինեյինք: Ե՛հ, վերջապես ինչ եմ եսքան մտածում. մենք հա-
վիտենական կապ չենք ընդունում, ախր մարդ մեկից ձանձրա-
նում ե... Ես հարցերն առորյա յեն. թողնեմ. մենք կոմունիզմի
համար ենք պայքարում... — ապա տաքսիուսում եր ու բարձր
զոչում, — ես նոր կենցաղն ել մի խոչոր ցավ ե, չգիտենք, չգի-
տենք՝ ինչպես վարվենք...

5.

Յերեկո յեր: Քաղաքի նեղ, վոլորուն փողոցով յերիտասարդ
մի կին՝ կապոյի պես մի բան դրկում՝ անցնում եր արագ:

«Յեթե չվերցնե՞ն, յեթե մերթե՞ն, ի՞նչ պիտի անեմ, վորտեղ
պահեմ: Չե՛, կիմոզրեմ, կաղաչեմ, վոր վերցնեն»:

Մսուրի դուռը ծեծում եր շտապ, ջղաձգորեն. թեկերը հոգ-
նել եյին, չնչառությունը կտրվում եր:

Սղիտակ գոչնոցով մի քույր փնթիխթալով դուռը բացեց.

— Ո՞վ եք, ի՞նչ եք ուղում. հա, ելի՞ յերեխա:

— Յերեխա, իմն ե. ո՞ւմ պետք ե դիմել մանկանն ընդու-
նելու համար, — հարցրեց յերիտասարդ կինը:

Մի հայացքով վոտից գլուխ նրան չափեց քույրն ու հե-
ռացավ:

«Յերեկ կարծեց, թե՛ ով գիտի, ինչպիսին եմ, կամ մի փա-

ցած կին գուցե լինեմ» — մտածում եր կինը՝ յերեսան կրծքին տեղ-
մած:

Դժվար թե առաջին հայացքից ճանաչելիք նրան. դա Աննան եր,
աշխուժ Աննան: Գլուխը բարձրացրեց, յերբ հերթապահ բժշկուհին
հարց ու փորձ եր անում:

— Մսուրն իմ միակ հուսն է, ապա թե վոչ յերեսան կմեռնի:
Վոչ մի հնար չկա ուրիշ տեղ պահելու:

Քույրերը չընկալաւ ելին նրան:

— Լավի՛կն է, — փսփսում ելին իրար մեջ:

Մանուկն սկսեց ճչալ: Մի քույր վերցրեց մոր ձեռքից.

— Ո՛ր, է՛նչ լավն է, է՛նչ փափկիկ է:

Մյուս քույրերն ել յերեսը բացին. — է՛նչ սիրունիկ է:

«Ինչպես անհոգ ու հպարտ ելի, իսկ այժմ մի տեսակ ճնշում
կա վրաս: Ինչքա՛ն, ինչքա՛ն խոչընդոտներ ունենք մենք: Իսկ
մերոնք, մեր կոմսոմոլիստները հաճույք են ստանում, ու հեշտ
ե թվում այնպես...»:

Աննան սթափվեց, յերբ բժշկուհին միջանի թղթեր տվեց:

— Ամբողջ քաղաքում միայն մի մսուր է, մենք ամենաառա-
ջադասան նորածիններին ենք ընդունում: Դուք պետք է դիմեք
այդ մարմիններին, վոր մանկանն ընդունենք:

Աննան մոլորված նայեց մանկանը: Կարծես բժշկուհին հա-
կացա՛վ Աննայի լուռ հայացքն ու մտահոգվելով ավելացրեց.

— Քանի վոր տեղ չունեք, առայժմ յերեսային թողեք մեզ
մոտ:

Աննան մի փոքր ազատ շունչ քաշեց, տխրամած նայեց բա-
րուրին. ուզում եր դնալ՝ յերեսան ճչաց: Նա վաղեց դեպի յերե-
սան, մայրական լի զգացմունքով:

— Ախր նա քաղցած է, տվեք կերակրեմ:

«Յեթե Սուրենն ինձ այդքան կուսիտ կերպով յետ չմղեր
իրենից, յեթե մի փոքր ել նա մտահոգվեր իմ վիճակով, յերեսի
այս նոր զգացմունքներն այսքան տանջող չեյին լինի: Ինչո՞ւ յե՛մ
տխրում. չե՞ր վոր ապագայում բոլոր մանուկները պիտի մտաբե-
րում մեծանան, իսկ մայրական զգացմունքներն այսքան ուժեղ,
այսքան ընկճող չեն լինի: Ի՞նչ դժվար և այս բոլորը մեր ուրե-
րում» — մտածում եր Աննան՝ մանկան թաթիկները չըթունջներին
հպած:

6

Մի ամիս իր մանկան մոտ մսուրում մնաց Աննան:

Շատ շուտ բոլորը մտերմացան Աննայի հետ: Յերեսանները

փաթաթվում ելին նրան, խաղում, քաղցում փեշերից: Իսկ Ան-
նան իր մանկանը գրկած՝ յերգեր եր ասում ու պտտվում նրանց
մեջ:

Հոկտեմբերի ծնունդ եք,

նոր աշխարհի սերունդ եք.

լավ, լավ բալիկներ,

կարմրաթշիկ մանկիկներ...

— Ո՛ւ, ո՛ւ, դե՛, բռնեցե՛ք ինձ:

Յերեսաններն աղմուկով, ճիչով կախ ելին ընկնում նրա փե-
շից:

Աննան ելի նույն աշխուժ աղջիկն եր. միայն միքիչ գունատ-
վել եր ու ավելի հասուն տեսք ստացել:

— Աննա՛, է՛նչ լավ յերգեր ես ասում. Աննա՛, ելի քեզից,
թո՛ղ մանկիկներն ուրախանան:

— Թող մանկիկներն ուրախանան, կրկնում եր Աննան ու
շարունակում յերգել.

Լե՛նին պապին մեռել ա,

մեծ ավանդներ թողե՛լ ա,

պատիկ բալեք, մեծացեք,

նոր աշխարհը կառույցեք...

— Դե, կրկնեցե՛ք, փոքրիկներ:

— Պապին... կառու... ցեք... — թոթովում ելին մանուկները:

— Լավ չեք ասում, անբխտաններ, — թախհարում եր մատն
Աննան:

Մանուկն սկսում եր ճչալ, Աննան դադարեցնում եր խաղն
ու դադարում մանկիկով: Կամ կերակրում եր, կամ փաթաթան-
ները փոխում, խփում եր թաթիկներին ու ժպտում...

Գիշերները, յերբ մանկիկները քնած ելին լինում, Աննան կամ
կարդում եր, կամ գրուցում քույրերի հետ:

Գիշեր եր: Մանուկները մշմշում ելին: Աննան թեք եր ընկել
իր մանկան կողքին: Քույրերը չընկալաւ ելին նրան:

— Աննա՛ ջան, կոմսոմոլիստկա ջան, պատմիր քո կյանքից:
Բա դուք ինչպե՞ս ելիք սիրում իրար, վոր չամուսնացաք, — հար-
ցին քույրերը:

Աննան մի փոքր մտածելուց հետո պատասխանեց.

— Այն կոմսոմոլիստը շատ եր վախենում ընտանիք — յերեսա
ունենալուց, — ասում եր՝ «պիտի դնամ սովորելու»: Յես չեյի

կարող նրան ստիպել ու խանդարել, շատ եւ թե սիրում եյի. ասա-
ցի՛ դնաս բարձր ու...

— Ձեր բոլոր կոմսոմոլիստներն են այդպես:

— Բոլորը չե՛, բայց պատահում են, թե մեր կոմսոմոլիստ-
ները, թե վոչ կոմսոմոլիստները մեջ այդպես մտածողներ:

— Հիմի դու տխրո՞ւմ ես, Աննա:

— Տխրում եւ եմ, բայց ի՞նչ անենք: Հիմի մեր կենցաղը դեռ
չի կողմակերպվել, դեռ ենքան պիտի պայքարենք մեր սրտի.
միջավայրի դեմ: Բայց ամենից շատ մեզ նման մայրերը պիտի
սուժեն, — պատասխանեց Աննան ու տխրութեամբ աչքերը թարթեց:

7.

Աննան աշխատանք եր փնտրում:

Մի օր եւ յեկավ Աննան իր մանկանը և մյուս մանկիկներին
հրաժեշտ տալու: Նրանք ուղարկում եյին դուռը՝ աշխատելու:

Այդ օրն ենքա՛ն սեղմեց մանկանն իր կրծքին ու ենքա՛ն համ-
բուրեց:

— Ինչքա՛ն լավն ես, բալիկ, ի՛նչ քաղցրիկ ես, կուկու՛ւ.
բա՛, բա՛, բա՛, — ու համբուրում եր թաթիկները:

— Դեռ վոչ վոքի այսքան չեյի կարոտել: Այժմ դդում եմ,
վոք ենքան պիտի կարոտեմ քեզ: Թողնում եմ քեզ սրանց հետ,
ի՛մ մանկիկը, սրանց հետ մեծացիր: Բոլորը քեզ պես լավն են,
դու եւ նրանց պես, բալիկ: Տե՛ս, չարտասովե՛ս. ետեղ ենքան
մայրիկներ ունես դու:

Գույրերն զգացված դիտում եյին Աննային:

— Աննա, մի՛ դնա, մեր լավ Աննա, — ասում եյին նրանք:

Աննան վերջին անգամ իր ձեռքերով սրբուրեց մանկանը ու
յերբ համբուրում եր դուռը՝ աչքերից արցունքները թափվում
եյին:

Ի տալին անգամն եր Աննան այդքան վշտահար ու ընկճված:

— Ո՛ր, այժմ, միայն այժմ յես ըմբռնում և ապրում եմ մայ-
րերի վիճակը, այժմ յես սիրում եմ բոլոր մանուկներին, — շնչում
եր Աննան դուռը մանկան կրծքին դրած:

— Դե՛, յեկե՛ք, մանկիկներ, բոլորիդ եւ համբուրեմ. յես
դնում եմ:

— Ո՛ր ես դնում, մենք եւ ենք դալիս, — նրա փեշերից քաշ-
քշում եյին մանուկները:

Արցունքոտ աչքերում փայլեց մի հաղթական ժպիտ, Աննան
բարձր արտասանեց.

— Գիտե՞ք, փոքրիկներ, մենք դնում ենք դեպի կոմունան...

— Մենք դեպի կոմունան, — կրկնեցին միեմեի փոքրիկներ:

Բոլորն եւ ափսոսանքով ու ցավով հրաժեշտ տվին Աննային:
Աննան մանկանը դրկած՝ մինչև դուռը դնաց և չեր կարողա-
նում անջատվել:

Մանկիկները ճշում եյին, վոքն արցունքոտ աչքերն էր տրո-
բում:

— Մի՛ դնա, Անի՛:

— Դե՛, վերցրե՛ք, վերցրե՛ք, — յերեխան մեկնեց դեպի քույ-
րը, — չե՛, ի՛նչ կլինի, թողե՛ք միքիչ եւ նայեմ պսպղուն աչիկնե-
րին:

Մանուկը, մատը բերանում, ապշած նայում եր մօրը:

— Մենք դնում ենք դեպի կոմունան, — շնչաց մանկան տկան-
ջին ու պինդ-պինդ համբուրեց:

Շփոթված եր, յերբ դուրս յեկավ փողոց, մի փոքրիկ փաթեթ
թևի տակ:

Հենց ուղիղ դեպի կայարան շտապեց, ժամի հինգ քնն
հասնելու: Փողոցում վոչ վոքի չեր նկատում, դուռը կախ
դնում եր:

Նա տանում եր իր հետ քաղցր, բուռն հիշողություններ,
մանկան ճիչն ու ժպիտները...

ՀԱՐՑՆԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԳԻՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Մեր կենցաղի վո՞ր կողմն և չոչափվում այս պատմվածքում:

2. Փորձեցե՛ք տալ Աննայի և Սուրենի բնութագրերը:

(Բնութագրել մեկին նշանակում է՝ տալ նրա նիստ ու կացը,
սովորությունները, հակումներն ու ձգտումները՝ կապված տվյալ
անձի սոցիալ-քաղաքական կեցության հետ):

Ձեզ Աննան և դուր գալի՞ս, թե Սուրենը. ինչո՞ւ:

3. Կոմյունիստականները ճի՞շտ եյին դնահատում Աննային,
ի՛նչ դործնական արտահայտություն ունեցավ այդ դնահատու-
կանը:

4. Սուրենը կարողացե՞լ եր հասկանալ նոր կենցաղը: Սուրենի
այդ հասկացողությունը կարելի՞ յե նոր անվանել:

5. Սուրենը և Աննան տիպի՞ր են (տես № 1 առաջադրություն),
թե՞ անհատներ: Կարելի՞ յե այդ յերկուսի արարքի միջոցով լու-
ծել կոմունիստական բարոյականության խնդիրը, յեթե վոչ, ին-
չո՞ւ:

6. Ի՞նչ խոչընդոտներ կան նոր կենցաղի կողմակերպման ճա-
նադարհին և ինչպես պետք է հաղթահարել նրանց:

7. Հոգիւմբի բոլոր 7 մասերն առանձին-առանձին ուսումնա-
սիրել և յուրաքանչյուր մասին ընդոռն վերնագրեր տալ:

ՁՈՒԳԱԿԻՑ ԲԱՌԵՐ

1. Քննենք «Շատ չուտով բոլորը մտերմացան Աննայի հետ»
խոսքը:

«Շատ-չուտով», «չուտով-մտերմացան», «բոլորը մտերմա-
ցան», «Աննայի հետ մտերմացան» զույգ բառերը զուգակցվում
են արդէոք, իմաստ կա՞ նրանց մեջ.

Իսկ «Շատ-Աննայի», «չատ հետ», «չուտով-Աննայի» կամ
«բոլորը-հետ» զույգերն իմաստ ունենո՞ւն արդէոք:

2. Վերջենք մի ուրիշ որինակ. —

«Նրա արցունքոտ աչքերում փայլեց մի հաղթական ժպիտ»
խոսքի մեջ իրար հետ զուգակցում են հետեւյալ բառերը —

Նրա—աչքերում.

Արցունքոտ—աչքերում.

Աչքերում—փայլեց.

Հաղթական—ժպիտ.

Ժպիտ—փայլեց.

Մի—ժպիտ.

(Իմաստ չունեն «Նրա ժպիտ», «արցունքոտ փայլեց» և ուրիշ
նման զույգ բառեր:

Խոսքի մեջ ամեն բառ ամեն բառի հետ չի միանում-կապվում,
այլ միայն վորոշ բառ՝ վորոշ բառի հետ):

3. Ինքը խոսքեր ընտրի՛ր և զուգակցի՛ր իմաստ ունեցող
կապակից զույգ բառերը:

ԱՌԱՋԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ № 3

(Մեկ ամսվա համար՝ չհաւելած ստուգումը):

II յեցրաքեմա

ՔԱՂԱՔԸ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Ն Պ Ա Տ Ա Կ Ը

Այս առաջադրությունը, յեղելով նախորդ առաջադրության
սովորներից, նպատակ ունի պարզելու. —

—առա) Սոցիալիստական շինարարության կոնկրետ բնագաւա-
ռում տարվող աշխատանքն ու այդ միջավայրում առաջացած աշ-
խատանքային հարաբերությունների մեջ—կոմյունիստականների դե-
բը:

բ) Սոցիալիստական շինարարության ճակատը լքող կոմյունի-
ստականներն ու անհրաժեշտ պայքարի ծախարումը նմանների դեմ:

Ն Յ Ո Ւ Թ Ր

Այս նպատակով կարգաւ Ալազանի «Դասակարգը» հոգովածը,
վոր կցված է սույնին:

Դ Ա Ս Ա Լ Ի Ք Ը

(Կրնասված)

Ալազան

1

Կիսաքաղ արտի ծայրին նստել է ցորենի դեղը:

Շուրջը՝ փխրուն սև հող է:

Հողի յերեսին, սանդղքի մոտամերի պես ցցվել են նոր քա-
ղած ցորենի դեղին ցողունները:

Միապաղաղ անապատում մեկ-մեկ յերեսացող ուղիսների լայ-
նատերև արմավենիներն նման, արտի դեղին տարածության մեջ
նշմարվում են յերինջնակի փշոտ թփերը, վորոնք դիտավորյալ
կերպով դուրս են թողնված մանգաղի բերանից:

Փխրուն հողի յերեսին, ցողունների մեջ, կամ հողում թաղված
քարերի վրայով, աշխույժ խլրտում են հողագույն մողեսները և
փոքրիկ իսկ խչռից՝ տասնյակ տեղերից թռչկոտել են սկսում կա-
նաչավուն կիտուռները:

Յերբ արևը քիչ թեքվել է սկսում դեպի դիմացի ցորնագույն
սարը և դեղի կողքին ստվերի մի շերտ փոում, քաղվոր Արտոն դե-
տին է ղցում մանգաղը, հնամաշ արխալուղի փեղերով սրբում ճա-
կատի քրտինքը և ինքն իրեն կամաց խոսելով՝ դեղի մոտ է դալիս
համապատասխան:

Գլխին՝ կարկառած մոխրագույն փեպի յե, վորի առջևի մա-
տում նա լրագրի մի կտոր է ամրացրել արևի չեչտակի ու կիզիչ
ճառագայթներից դեմքը պաշտպանելու համար:

Յեքիւ կողմերից, լավաշների նման, կեպու վրա բացվել են
նրա նոսր ու մեծ ականջները:

Գլխից ներքև, վերի չթթուքների վրա, պսպղում են վոսկե-
գույն աղվամազերը: Նման աղվամազերի յերկու փունջ էլ նրան
ծնոտի յերկու կողմերում:

Արխալուղի քանդած կոճակների տակից յերևում է նրա քրտ-
նած ու վոսպնագույն կուրծքը:

Արտոն մենակ է քաղում իրենց արտը:

Նրա հայրն արդեն բանից ընկել է: Ինքն էլ վոր վաթսուհ

տաքեկան դառնա ու ալի վաթսուցից հիտունը չարաչար աշխատանքի մեջ մտնի՝ նրա ուրին կընկնի:

Մայրն էլ՝ յերեքվեյլ հաղիվ հաց ու թան բերի քաղվոր վորդուն:

Իսկ տանն էլ, դրանցից դատ ուրիշ վոչ վոր չկա:

Նստում է Արտոն դեղատակի չվաքում ու ինքն իրան միտք անում:

— Ես ել կյա՛նք ա, ես ել ապրո՛ւստ ա: Առավոտից ընչանք իրիկուն արուն—քաղնք թափի, արեւի տակ տապալկի ու մի քասա թանով փոր կշտացրա: Յանի ես դիւ ո՛ւմ համար, ընչի՞ համար, ինչս ա մնացել ես չոգ ու անջուր չողում: Ես ել հալլաթ կոմսոմոլի կյանք ա ելի՛: Թքած բսնեց կոմսոմոլի կյանքին: Թե պտի ելի բսնեց չարչարվեյի, յանի ել խի կոմսոմոլ գրվեցի: Չե՛, իմա քաղաքն ա, ինչքան ուզում են դըղըրան եղ պատալն ու հալիվորը... Քաղաքի ու ըստեղի կյանքն ել հալլաթ մեկ են... Գնա քեղ համար միքանի սհաթ ծառայի ու ընդուց դուրս արի բուլվար, պրաժեկտոր ու քեֆը արամիշ արա...»:

Դեղատակին նա յերկար եր մտածում ու խոսում ինքն իրեն, ապա մտքի թևերով քաղաք փոխադրվում, հազար տեսակ պաշտոնի մանում: «Ես մեկը լավ չի, փողը քիչ են տալիս... Ես մինը փոնց փոր ալեկի լավն ա... Են մեկելը դհա լավն ա... Ես ինչ լավ կյանք ա, ես ինչ լավ ապրուստ»: Ռոճիկը՝ չա՛տ, անեյակը՝ լա՛վ, «քաղը՝ վարի»: Ամեն որ՝ թատրոն, կինո՛: Ինքն ել իրանց գյուղի վարժապետինց ալեկի «բան ֆահմող ու գիտուն»... — «Ուխտ՛յ, կյանքն ել դաթի ես ա», — մտածում եր Արտոն ու նորից սթափվում դեզի չվաքում:

Յերկար եր միտք անում Արտոն աշտպես, ու յերբ «յերանելի» մտքերի չարանը կտրվում կամ վերջանում եր, փոնց փոր յերազում, մի սև ոճ դարձած, նրան եր մոտենում ու կարծես ձեռնեքին եր ուզում փաթաթվել մանգաղը:

Ելի յեր մտածում նա, ապա պապական կոկորդը թրջում դեղատակին թեք ընկած կթի տաք ջրովը, վեր կենում տեղից և դանդաղ, դադաղի յետեից դնացող հուղարկալորի պես, գլխիկոր ու մաղաղաղ, որորվում դեպի արտն ու մանգաղը:

Նման որերից մեկն եր:

Միալար սվոնցով բանում եր կեռ մանգաղը:

Հասկերն որորում եյին վոսկեզույն, կոր գլխիկները և դեպին փռվում ամբողջ հասակով:

Քաղում և Արտոն, ինքն ել չի իմանում արտումն և թե՞ քաղաքում...:

Հասկերի վոսկի գլխիկները միջից—քաղաքն և փռվել նրա դեմ իր ուղիղ փողոցներով և սե, քարաչեն տներով:

...Քաղաքը... տները... պրաժեկտոր... թատրոն... պաշտոններ...

Քաղում և Արտոն, «յերանալետ» մտքերին հանձնված:

Աչքերով՝ անմիջականորեն արտն ու մանգաղն և տեսնում, բայց մտքի աչքերով՝ սլանում հեռունեն ու հեռունեքը...

Բայց մանգաղը դավաճանեց նրան: Յորենի փնջի հետ նա քեքեց Արտոյի ձեռքը, կարմիր տաք հեղուկով ներկիկով դեղին ցողուններն ու գորշ հողը:

— Յես ել հանդ դնացողը չեմ. բոլ ա, հողիս կերաք, ես ել ապրո՛ւստ ա, ես ել կյա՛նք ա, թքած բսնեց կյանքին: Յես ձեզ ասում եմ թող արեք քաղաք դնամ, փող աշխատեմ, դարկեմ ձեզ ու դուք թեք ընկեք, աղավարի կերեք. համա դուք մի կողմի ընկած, մի բաշ ձեր եչն եք քշում: Չեոս ել վրեն տվի, բոլ ա, ել ի՞նչ եք ուզում: Հո չե՞ք ուզում, փոր ջանդակս ել արտում չուն ու դեյի փայ դառնա...:

— Ա՛յ բալա, փորձանք ա, պատահում ա, ցավն ու փորձանքը մարդկանց համար ա ստեղծված, հո սար ու չոլի համար չե՞, — հաստ ձայնով վրա բերեց Արտ պալին, թաղբահի հատիկները չխչխկացնելով:

Ապու մեծ մոթալը մինչև ականջներն և իջել:

Թավ հոնքերը, հավի բացված թևերի յե նմանվում, — փորոնց ներքևում, ցանցառ արտեանունքների տակից, խաղողի ձխված հատիկների նման, յերևում են նրա ջրակալած բլրերը:

Յերբ ապին դողդոջ ձեռներով բռնած խմում և թանը, բեխերը փռվում ու ծփում են նրա յերեսին, փոնց մամուռը՝ ջրի յերեսին: Թանի քասան յետ տանելուց հետո, նա բերանն և քաշում թաց բեխերը և ախորժակով ծծում:

— Յա՛, բալա՛, հաց աշխատելը, քյուլֆաթ պահելը գիտես թե հե՛շտ բան ա... Բա յես ի՞նչ չարչարանքով եմ քեզ եղ յաշին հացըրել: Յերսուն տարի մենակ Գարսեան աղի կշտին եմ նոքարուծ թյուն արել, դոմչի հետ հաշան եմ կրել, յեզան հետ կամ եմ քաշել ու ես մեջքով ամեն առավոտ թամբել, դուրս եմ թափել քասա տալարի աղբը: Սավայի եղ, քանի հետ պլետ ու դադանակ եմ կերել աղիցս: Բա՛, բալա ջան, ո՛ջախ դնել, հաց վաստակել:

քյուլֆաթ պահելը հեշտ չէ՞... Ընչանք հմի վոնչ հող եմ ունեցել, վոնչ մայ: Հմի ել փառք աստու, Սովետի զափոնը հաստատ մնա, հողն ել տվեց, արտ ել, ել ի՞նչ ես դարդ անում, բալա՛ ջան, վար ու ցանքս արա ու քեզ հմար արխային ապրի, ելի՞...:

— Ե՛ր... ելի հին նաղլներն սկսեցի՞ր: Իմացա՞նք: Հմի ի՞նչ անենք, վոր դու ըտենց ես ապրել, քու ասելով պիտի յես ել ըտենց ապրեմ, ի՞նչ ա: Են ըու վախտը գնաց և իրա զակոնն ել հետը տալով, հմի ալամը փոխվել ա, փոխվե՛լ...:

— Ինչո՞ւ չունեմ, բալա ջան, իմ ասելս ել են ա, վոր յես ես ոջախը գրել եմ, լավ թե փիս, չեն եմ պահել, դու ել գլուխ տար, կրակը վառ պահիր ոջախումս: Ես աչնանն ել զաթի, տերր կամեան, մի հորվորդի, հալալ կաթնակեր աղջիկ կհարենք, վոր դա մորդ քոմագ ըլի: Ի՞նչ անեմ, բալա՛ ջան, իմս պրծել ա, ել ձեռս բան չի բռնում, միքանի տարի ել պահիր ու պատվով հողը դիւր հորդ գլուխը:

— Ապի՛, դու ելի հա՛ քու ասածն ես գրո՞ւմ, ի՞նչ անեմ դատարի ոջախը, ինձ ուսում ա պետք, ուսո՞ւմ...:

— Ըստի ել են կարգացնում, վորդի՛, իրիկնեցը պնիճները հվաքում, կարդում են, դու ել գնա կարդա, քեզ ո՞վ ա բան ասել, վրա բերեց Արտոյի մայրը, վոր գլուխը քարչ, մեծ ասեղով աղի ծակ գուլպաներն եր կարկատում:

— Ե՛հ, նանի, դու ել յանի բան ասի՞ր, ելի՞, նրանց կարդալն են ինձ փոր չի կշտացնում: Յես պիտի քաղաք գնամ, մեր վարժապետիցն ել գիտուն դառնամ...:

Նավթի ճրագը, կուչ յեկած սև ճրագակալի վրա, լուռ լուսավորում եր:

Այդ լույսի տակ՝ գեո յերկար զրուցում էլին նրանք: Հայրն իր ոջախի հեռանկարներով, իսկ վորդին՝ քաղաքի:

2.

Ամառային պարզկա գիշեր եր:

Ամեն ինչ լուել եր գլուղում:

Հակառակ յերեկվա այրող շոգին, գիշերը հով եր և ճանապարհորդության համար հաճելի:

Յերկու լավաշ ու մի կտոր պանիր փաթաթելով հին թաշկի-նակի մեջ, Արտոն մեջքին կապեց, վերցրեց ձեռնափայտը և դուրս յեկավ տանից, յերբ ապին ու իր պառավը խոմփացնում էլին և կամացուկ շրջնաց—

— Մնաք բարով. ձեր ոջախը ձեզ ընի, յես չուզեցի ձեր ոջախը...:

Գլուղի նեղ փողոցներով նա անցնում եր գողի նման, կասկածամիտ: Նրան թվում եր, վոր ամեն մի խոտաղեղը, կամ աթարի ամրոցը մի-մի փափախներ են, վորոնց տակ պահ մտած գլուխներն՝ աչքերը չոած, ականջները լարած հետեում են իր ամեն մի քայլին: Ահա են մեկը, վոնց վոր ապու փափախը լինի: «Չընի՞ ապին դալիս ա...» մտածեց Արտոն ու առանց մարմինը շարժելու՝ գլուխը դեպի յես ծռեց:

Նա գնում եր կամացուկ, կծկված, ու վոտները գետնին էլին կպչում առանց փոքրիկ իսկ ձայն հանելու:

Այսպես, մինչև գլուղից դուրս յեկավ: Իսկ յերբ բավական հեռացավ, սիրտն աստղալից յերկնքի նման բացվեց ու յերջանկալիկ մտքերը նորից կյանք առան:

Դիմացի բուրներն ու սուրակները, վոնց վոր քաղաքի թաղերը լինեն, քարաչեն, թիթեղածածկ ու ներկված տներով:

Ահա, են ավելի բարձր, վոնց վոր իրա պաշտոնատեղին լինի, իսկ են մեկերն ել՝ «պրաթեկտորի շենքն ա զաթի»:

Լուսինն ել՝ մազերը կտրած կոմյերիտուհի լինի ասես, վոր ծովել ու քաղցրորեն ժպտում է Արտոյին:

— Լազա՞թ... կյանքը ես ա, ես... համա փո՛նց աղասվեցի...»

Այրո ապու քուլաչը հանդում մնաց ու հողն ել անտեր:

Ո՞վ պիտի նրա հողը քաշեր, ո՞վ պիտի մտածեր նրանց ապուրտստի մասին:

Յերկա՞ր միտք արին թե ինքը, թե կինը: Ապին յերկա՞ր որոնեց ծեր գլուխը, համատորեն թաղերհի հատիկների մեջ վորոնեց իր բախտը, բայց ճար չեղավ:

— Ելի հուլյա Գարսեան աղի վրին ա, ա՛յ կնիկ, ասում եմ, գնամ նրա վոտն ընկնեմ, բալի մի իլլաջ անի՛. ետքան տարի նրա աղն ու հացն եմ կերել, նա եղ աղն ու հացը հարամ չի անի:

Կինն ի՞նչ կարող է ասել: Դրանից բավ միջոց դժվար թե նա ել մտածեր:

Հաստ ու վոստոս ձեռնախալտին հենած՝ ապին բռնեց Գարսևեան աղի տան ճանապարհը:

— Բարաջողում, Գարսևան աղա, — կամացուկ ու վախկոտ տոնով կմկմաց՝ Արո ապին, և յեկեղեցու սլափ տակին վողորձություն խնդրողի նման, կուչ յեկավ դռան յետև:

— Ատո՛ծ ու բարին. հը՞, խե՛ր ըլի, ի՞նչ կա, — մոմոաց Գարսևեան աղին խոնջալնեի նման կեռ բեխերի տակից, և հարցական հայացքը դեպի նա վոլորեց:

— Խեղ՛. խեղ ա, Գարսևան՝ աղա, խեղ չե՛լած, դհա ի՞նչ կա՛րող ա ըլե՛լ:

— Հ՛ը, ասա՛, բանն ընչո՞ւմն ա...

— Աղա՛ ջան, ելի քո նոքարն եմ, քո վոտի տակի հողն եմ... Փուլալս հանգումն ա մնացել, բեջարող չկա: Տղես փախել ա, ասըմ են քաղաք ա գնացել: Հմի մաթալ եմ մնացել. հույսս մենակ քու վրին ա, բալի մի իլլաջ անես:

— Բա՛... փուչ ժպտանդն ել ըսենց կլնի, բե՛րնին մի արչին լեզու ունի, վոր խոսացնես ել—«կուլակ ես» կասի, հերն ել հո կուլակ չե՞ր, խի եղ ուրին գցեց: Ե՛հ... աշխարհը քանդվել ա, ել վոնչ մեծն են ճառում, վո՛նչ սուճուրը... Աստվածն ա, վոր համբերում ա. յես ըլեյի, չեյի համբերի... Նստի՛, նստի՛, Արո ապեր, նստի՛, հալթաթ մի ճար կանենք, — վրա բերեց Գարսևան աղին մեքուքը շոյելով:

Թշվառությունն ու անդորությունն եր մարմնացել Արո ապու աչքերում: Որորելով ծեր գլուխը, նա անխոս կուչ յեկավ թախտի մի ծայրին:

— Հախն ել ինչ ա, կոտանաս, Գարսևան աղա, — լուրթյունը խղեց ապին:

— Հախս վո՞րն ա, մի լավություն ա, կանենք ելի՛, յես քո ամադը չեմ մոռացել: Դու յես, վոր չես հիշում, հեջ տունս ել չես դալիս, լալաղ ել չես անում հետս խոսաս: Ըտենց ա, բա՛, հմի մենծ մարդ ես գառել, ժողովներ ես գնում, ո՞վ ա իմանում ընդհարենք ընչեր ես խոսում իմ մասին: Գյուղխորհուրդը ընտրելիս ել արածս լավությունները մոքիցդ ընկնում են և ինձ թողած, դող ու անամոթ բատրակներին ես մաս տնկում: Վոնց ա, խի՞ չես քո ընտրած բատրակներին կշտին գնում, թող ողնեն ե՛... բա՛, ըսենց բաներ կան, Արո ապեր:

— Դրուստ ես ասում, աղա՛ ջան, ըստուց դենն ել դալթ եմ արել: Համա դու մեր գործիցը խոսա՛, մի իլլաջ արա, արևիդ դուրբան:

— Արո ապեր, հմի հո գիտես ինչ վախտ ա, կալի լավ ժամանակն ա, հմի հերն խկի իր տղին տավար չի տալիս, համա յես հոժարությամբ իմ վրեն եմ վեկալնում քուլաջդ կրենն ու ծեփելը... Համա, պայմանով, վոր մասուլը կիսենք:

Մտածեց Արո ապին, յերկար մտածեց, մտքում հաշվեց, չափեց, ձեկեց ու դժվարությամբ վրա բերեց:

— Թող քո խոսքն ըլնի, Գարսևան աղա...

— Եղ ել վոր անում եմ, քեզ հմար ա. յես քու դուլլուղը չեմ մոռացել, թե ուրիշն ըլներ, իրեք փայն ել վոր տար, ոսպի չեյի լինի, համոզվի տոնով ծոր ավեց Գարսևան աղին:

— Ապրեն վորդիքդ, աղա՛ ջան...

— Բա, յես ել խո քո կոնսոմսլ տղի սկս անջիգար չեմ: Խե՛ղճ մարդ...

— Ե՛հ ե՛հ ե՛հ...

— Ապեր, ասըմ եմ արի մի ուրիշ բաղար ել անենք. յես գիտամ, դու ել արտդ ռեջարողը չես, վոչ մալ ունես, վոչ ել աշխատող ձեռք, տղեդ ել դաթի քաղաքից յետ եկողը չի, փուչ ըլնի ըսենց բեղովլաթ ժառանգը հա՛... Ասըմ եմ արի, հողդ ել ինձ տուր իջարով ու դու հեռու կաղնի քեզ հմար, յես վարեմ, ցանեմ ու մասուլն ուղարկեմ տունդ, մի բան, վոր հմի հողս քիչ ա և մալ-տալ-վար ել ունեմ, փառք ասածու...:

— Եղ ել լավ ես ասում, աղա՛ ջան, համա... պայմանն ի՞նչ ա...

— Դու գիտաս, վոր յես քեզ ուրիշի վոտի չեմ տանի, յես քու սմաղդ չեմ մոռացել, քեզանից մի բան ել պակաս կվերցնեմ: Խալիսը, ինքն յերկունս ա վե կալնում, մեկը տիրոջը տալիս, համա յես խղճով բան կը բռնեմ, կեսը ինձ, կեսը՝ քեզ: Սերմը կառնենք կիսովի, հողը քեզանից, մալն ու աշխատանքն ել՝ ինձանից:

— Դրժվար ա, աղա՛ ջան, դժվար, — կամաց ձայնով վրա բերեց Արո ապին, հաստ բեխերի տակից:

— Դու գիտես, յես հրա քեզ պակաս ասի, կարող ա ինքդ ես ուղում բեջարել հողդ, գնա՛ բեջարի, յես ավելի ուրախ կլինեմ, — խոսակցությանը մտերմական չեղտ տալով, չարունակեց Գարսևան աղին:

Նա գիտեր, թե ո՞ւր ե ուղղում իր սլաքները:

Մի ձեռքը քուճքին՝ յերկար միաք արեց Արո ապին և իր մահավճիռն օտորադրողի նման դառնությամբ ու անդորությամբ՝ վրա բերեց:

— Լա՛վ, աղա՛ ջան, եղ եւ քո խոսքն ըլնի... համա... պայմա-
նը յե՛ր կապենք:

— Պայմա՞նս վորն ա, իմ խոսքը քեզ պայման: Բա՛ւ ամոթ չի՞
դլխիս գդակին ու ես բեխերի համար... Մենք մեր մեջ հաշիվը կը
թամղենք, թե չե, դրսում ամեն մի շուն-շանդալ պտի իմանա ու
մեջը խառնվի...:

Նրա մեջտեղի մեծ սենյակը, ուր իրար դեմ-դեմի դրված են
ավեց ու խորամանկ ժպտով վրա բերեց:

— Խե՛ր տենաս, Արո՛ ապեր...

— Խե՛ր տենաս...

Աղու բաժակները հաստատեցին պայմանը եւ՝ Արո ապին իր
նեղուկ-ձեռնափայտին հենվելով, համբարալ հեռացավ իր «բարե-
բարի» տնից:

3

Այնտեղ, ուր իրար խաչաձեւում եւ անկյուններ են կազմում
քաղաքի յերկու բանուկ փողոցները, հենց այդ անկյուններից մեկի
մի հարկանի տան մեջ, տեղավորված ե կոմյերիտմիության գաղա-
ռային կոմիտեն:

Նրա մեջտեղի մեծ սենյակը, ուր իրար դեմ-դեմի դրված են
միջանի սեղաններ՝ նոր բացված կոոպերատիվի նման, միշտ լի յե
հաճախորդներով:

Սենյակում բացվող դեմի դռանը, յերկարավուն ու սպիտակ
ներկված թիթեղի վրա, կարմիր տառերով փայլում ե.—

Գ Ա Ր Տ Ո Ւ Ղ Ա Ր

Ներսում, թեք դրված սեղանի մոտ, գլուխը թղթի կույտի վրա
ծռած, քրքրում, կարդում, մտածում, վերցնում գրիչը, քիչ մտա-
ծում ելի, ու ապա թղթի մի անկյունին, ծուռ կերպով լնչ վոր
բաներ ե մակադրում մի յերիտասարդ:

Նրա բարակ քիթն ավելի յե դուրս ցցվել վոսկրոտ աչտերից:
Ներս ընկած աչքի խոռոչներում փայլում են սե ու չարժուն
բիրերը, վորոնք ավելի յեն վառվում, յերբ նա ջղայնանում ե:

Իսկ այդ հաճախ ե պատահում:

Գալիս են, ամեն որ նույն մարդիկ, նույն խոսակցությունները
ե նույն պահանջները:

— Հընկեր քարտուղար, գործադուրկ մեռանք ե՞...:

— Ընկե՛ր քարտուղար, սենյակս փուլ յեկալ, դուրսն եմ մնա-
ցել:

— Ինձ աշխատանքից կրճատեցին:

— Յեղբորս դպրոց չեն ընդունում:

Յե՛վ այսպես անվերջ:

Շատերը խոսք չեն հասկանում, համարում են ու «հնկեր
քարտուղարի» աչքերի սպիտակում լողացող ածուխի կտորները
վառվել են սկսում:

Արտոն ել պատվավոր տեղ ե բռնել նրա հաճախորդների շար-
քում:

Գալիս ե: Կտացուկ քացում դուռը, դեռ դռան մոտից հա-
նում կարկատած կեպին, ավելի ցցում մեծ ականջները, խոնար-
հաբար բարեւում ու անխոս, պահակի նման ձեռքերը կողքերին,
կոնզնում ե սեղանի մի կողմը:

— Դեռ դու եստե՞ղ ես, դեռ գլուղ չդնացի՞ր:

— Ախր գլուղ դնալով բան չի դառնա, հընկեր քարտուղար,
մի գործ տուր ապրենք ու քո յերեսից մարդ դառնանք... բանց
անդարձ մեռանք ե՞... — կտացուկ թոթովում ե նա, ավելի չնշտե-
լով «հընկեր» բառը:

— Յեռ քեզ վաղուց եմ ասել, վոր գործ չունենք, թո՛ղ, գլուղ
դնա տնտեսությանդ մեջ աշխատիր:

— Բա վո՞նց պտի ըլնի մեր ճարը, բա մենք հեչ քաղաքում
չպիտի աղրենք, բա մենք չպիտի լուսավորվենք, հա բանց մոթ
ու խավար պիտի մնանք... ես ա ձեք «իրեսներս դբա գլուղ» լո-
ղունդը:

— Հիմի վո՞նց անենք քեզ հետ, յեռ քեզ ենքան ասի՝ թող,
գլուղ դնա ու գլուղ յերիտարոցումն ել տվորի, բայց դու լալիդ
չես անում: Թե «յերեսներս դեպի գլուղ» ասելով հասկանանք, վոր
գլուղի բոլոր յերիտասարդներին քաղաք բերենք ու պաշտոնների
դնենք, բա գլուղումն ել ո՞վ պիտի կովի կուլակի դեմ, ել ո՞վ պի-
տի տաքածի կուտակցության ու խորհրդային իշխանության գաղա-
փարները:

— Հը՛մ, — վրա բերեց Արտոն: Պատասխան գտնելը դժվար եր:

Ամեն որ եր գալիս նա, ամեն որ զանդառնվում ու ամեն որ
զլխիկոր հեռանում...:

Յերկու ամիս շուտ եր յեկել արդեն:

Արտոն դեռ անգործ թափառում եր քաղաքում: Ինքն եր հի-
մա մտածում իր զլխի ճարը տեսնել, վորովհետեւ քարտուղարն ելի
նույն մերժողական պատասխանն եր տալիս:

Հայոց լեղու 3

Նա ինքն եր ամբողջ ուր չըջում հիմնարկից-հիմնարկ ու գործ-
պնտում :

Հիմնարկությունները միշտ միևնույն մերժողական պատառ-
խանն են տալիս, իսկ քարտուղարն էլ՝ «մի կողմ ընկած», ստի-
պում է, թե դյուզ դնա :

Ի՞նչ անի Արտոն : Թողնի դյուզ դնա : Ինչպես դնա : Իսկ ի՞ր
հեռանկարն է՞ր : Ձե՞ վոր գյուղում, բոլորը կը ծիծաղեն, յերեսա-
վանք կանեն : «Սընքոտ Սաչոն» ու «Հոփուտ Սարոն» կսկսեն ձեռք
ստենել «քաղցը» Արտոյին :

4.

Դռնից ներս մտնելիս, հետ-հետ ըստ լած սեղանները ճամբար
յեն բացում դեպի տրեստի նախագահի առանձնասենյակը :

Հասարակ ու չոր աթոռի առաջ չոքած նույնքան հասարակ
սեղանը գրասեղան է հիշեցնում այնքանով, վորքանով նրա մի ծայ-
րում ընկել է մի փոքրիկ թանաքաման, մածուցիկ ու բավական
պինդ հեղուկը մեջը լերդացած : Իսկ դա էլ հիշեցնում է, վոր թա-
նաքամանում մի ժամանակ թանաք է լցված յեղել, բայց անցել է
ժամանակ, թանաքը կամաց-կամաց չոգիացել է, փոշին իջել, նրա-
տել նրա մեջ է հետզհետե մերել այն պնդացրել : Թանաքամանից
քիչ հեռու, խոտվածի նման, պոչը քաշել ու ընկել է գրչակոթը,
վորի ծայրի յերկու մասերն իրար վրա հեծած, կարծես սպառնում
են այլևս վոշինչ չանել, յեթե դեպի իրենց ցուցադրվող անտաք-
բեր վերաբերմունքը չփոխվի :

Առանձնասենյակի խորքում, բարձր դարակի գլխին, փոշու
գորշ ու թանփանցիկ քողով ծածկված, ընկել է Լենինի կլատդրին,
միջանի «գործ»-երով ու գրքերով շրջապատված :

Սակայն բոլորովին փուլթ չի Սանթրոսյանին, թե թանաքը
մերվել է, թե գրչակոթի ծայրը ծայրին հեծցրած գործադուլ է ա-
բել կամ թե Լենինի կլատդրին փոշոտել է :

Առաջինների կարիքը նա հաղվապես է զգում, իսկ Լենինն էլ՝
իր սրտումն է քանդակված, վոչ թե այդ գաճի մեջ :

Յերբ նրան հարկավոր է լինում ներկայացրած գրության վրա
մակագրել— «բաց քողմել» կամ «ուկթունել», վերցնում է
գրչակոթը, բուրժ մատի յեղունդի վրա փորձում է մի կերպ ուղ-
ղել նրա խոտված ծայրերը, թաթախում մածուցիկ հեղուկի մեջ,
ապա՝ բթամատի ու ցուցամատի յեղունդների ծայրերով մաքրում
ծայրից կախված մազն ու յերդացած փոշին, և հաստ ու անհամա-
չափ գծերով խաղժվում է հեղինակավոր մակագրությունը : Իսկ յե-

թե այս արարողությունը շատ ձգձգվի, կամ գրչակոթը համառո-
րեն պնդի իր «գործադուլի» վրա, ծայրերը չմիացնելով, նա ջղա-
նություն դնե է չարտում «քու տիրոջ հերն էլ անիծած» ուղեր-
ձով, գրարանից հանում բթամայր քիմիական մատիտը, լեզվով ու
չրթունքներով թրջում, բերանում թողնելով անհաճելի համը, և
մակագրումն ավարտում :

Սանթրոսյանը գրչի կամ մատիտի կարիքն զգում է յերբ
մակագրումներն են անում, իսկ յեթե դրանք էլ հնարավոր լինեյին
անել մտավոր կերպով, ապա ընթերցողը նրա սեղանի վրա վոչ
բորբոսնած թանաքաման կգտներ և վոչ էլ «գործադուլավոր» գրիչ :

Իր ամբողջ հաշիվները նա մտքումն էր անում և մատների
ողնություններ :

Սանթրոսյանը վաթսուներե մոտ է : Կարճահասակ, կլոր դեմքով :

Հին բանվոր է, կոխված բանվորական շարժումների ու մի
չարք հայտնի գործադուլների մեջ :

Նրա աչքերում՝ խորամանկություն է ամբարտված, իսկ արա-
ծայր կարճ միքուլից՝ կախվել է առաքինությունը :

Տարիներն ակոսներ են չարել ճակատին ու հղկել, վառվող
փայլ են տվել պանդին :

Արտոն արդեն յերբորդ անդամն է, ինչ Սանթրոսյանի գրա-
սենյակն է դալիս :

Նա Սանթրոսյանց ավելի պնդերես դուրս յեկավ. այնքան
դնաց յեկավ, այնքան մերժում ու նախատինք ստացավ բայց չըն-
կըճվեց, և դուցե նրա այդ պնդերեսությունն ու անդրդվելություն-
նը Սանթրոսյանին համոզեցին, վոր այդ գյուղացի յերիտասարդից
լավ բանվոր դուրս կգա :

Դրա համար էլ մի որ նա Արտոյի ներկայացրած դիմումի
վրա մակագրեց. —

«Ունթունել» :

Ապա գրասենյակի դուռը փակելով, ըստ սովորականի սկսեց
նրա «յիկը քաշել» (խրատել հատկացիր, ընթերցող, ըստ Սանթ-
րոսյանի բառարանի) :

— Խեղդ գլխիդ հավաքի՛, բան սովորի : Որինակի համար ձեր
կոմսոմոնները շատ են սիրում «ըստ էյություն» , «ըստ կարգի» խո-
սալ, նրանց աչք չտաս, գլուխդ քաշ արա ու քեզ համա աշխատիր :
Վորակավորվի՛ր, վորակավորվի՛ր :

Փեշը քաշելու արարողությունն ավարտելուց հետո, Արտոն

ուրախ-ուրախ վերցրեց հեղինակավոր մակադրութեամբ դրոշմված իր դիմումը և գլխաբաց, ականջները դուրս ցցած, խորին չնորհա-
կալութեամբ ու յերախտազտութեամբ շոյելով Սանթրոսյանի ախ-
ար՝ դեպի դործարան շտապեց, ուր նրա առաջ բացվեց մի նոր
աշխարհ:

5.

Ինչպես մի քանի օր զնայելով ճանապարհորդող ուղևորը վրե-
ջին օրը, յերբ նպատակադրած քաղաքին և մոտենում, սկսում և
անհամբեր ներս ու դուրս անել, պատուհանից նայել, նստել, նո-
րից կանգնել, և ինչպես ժամանակը ծանր ու դանդաղ և սահում
նրա համար, այդպես և Սրտոյի համար այդ օրը մեծ դժվարու-
թեամբ անցավ դործարանում:

Կարծես ոտաբութեան մեջ ընկած լինել նա:

Երջապատում ամեն ինչ չփոթեց և խորթ ու ոտաբ:

Մեծ մտավախութեամբ եր նայում նա հսկայական մեքենանե-
րին, փորոնք ելեքտրական կոճակի մի փոքրիկ հպումից, մոնչոյ
էլին սկսում ու սղառնում, կարծես կտոր-կտոր անել մոտ յեկողին:

«Վո՞նց ել ոխիկ են անում, վոնց ել չեն վախենում դրա վրէժն
կանգնողները» — մտածում եր Սրտոն նույն մտավախութեամբ:

Սակայն նրանք վոչ միայն Սրտոյի նման չէլին դարդանդում,
այլ մինչև անգամ մեքենայի ոխիթմի հետ յերգեր ել էլին յերգում:

«Ձե՛, Սրտո՛, ես մեկը քո բանը չի, թե հանդում մանդաղը ձեռ-
քիդ վրա պրծներ մի քիչ տեղը պիտի պլոկեր, համա դե եդ անտոտ-
ված մաշինը վրա պրծավ, կորա՛ր, մեծ բրդուջն՝ ականջդ ա-
թողալու»...

Յերկրորդ ու յերրորդ օրերն ել ծանր անցան:

Արտոն անհամբեր միշտ անցնում եր դործարանի դրասենյակի
սոփեով և աչքի ճոթով, թաքուն ժամացույցին եր նայում, թե,
քանի՞ ժամ կա դեռ, կամ յերբ կդա «շարաչի» ժամանակը:

Ժամերը ծանր են սահում: Վարպետ Նիկողոսն ել Սրտոյի
դուրը չի գալիս պոչավոր ակնոցների տակից, աչքերը չռած, նա
անդադար մտիկ և տալիս, թե ո՞ւր և գնում, կամ ի՞նչ և ունում
Արտոն:

«Ես ի՞նչ գերություն ա, ախպե՛ր, — մտածում եր Արտոն, —
թամամ վոր գերություն... ընենց ա վարավուր անում, ընենց ա
թամա՜ անում, վոր չես ել կարա տեղիցդ ժամ դալ, թո՛ւհ, ես ինչ
թարս մարդի ոստ եկանք...»:

Վարպետը կամաց-կամաց նրան «ըծել» սկսեց: Թեև առաջին
օրերը թողնում եր, վոր Արտոն ման դա դործարանում, մեքենա-
ները դիտի, ուսումնասիրի, իսկ հիմա արդեն դործի դրեց նրան:

Արտոն ծանրություններ եր փոխադրում, մեքենաներ մաքրում,
յուզում, պոռուտակները սրբում:

Բայց ելի ժամացույցը չի մոռացել:

Գրեթե ժամը մի անգամ, կամաց նա սողում և դրասենյակի
դռան առաջով ու աչքի ճոթով անտղում ժամացույցի սլաքները:

— «Հա՛յ, կոտրվեք դուք, հե՛ տեղից ել ժամ չեն գալիս» —
մտածում և նա, յերբ նրա կարծած յերեքի փոխարեն ժամացույ-
ցը մի ժամ եր միայն սուսը դնացել:

Ժամերը ծանր են սահում, դործը դժվար և, իսկ վարպետ Նի-
կողոսն ել՝ հե՛ Սրտոյի դուրը չի գալիս:

Սրտոյի ընդունվելուց մի ամիս եր անցել, յերբ առափոռյան
Սանթրոսյանը մոտեցավ վարպետ Նիկողոսին, բարեկեց ու —

— Հը՞, վոնց ա սրա բանը — վրա բերեց, մատնացույց անելով
Արտոյին, — մի բան դուրս գալի՞ս ա, թե չե...

Վարպետը գլխով բացասական նշան տվեց:

Սանթրոսյանն աչքերը կկոցելով սկսեց վոտից մինչև դուռն
դնել Արտոյին, կարծես առաջին անգամն եր տեսնում, և նոր եր
դործի ընդունում, ապա մի կողմ տանելով վարպետ Նիկողոսին,
ակունջին փոխադրեց —

— Թե կտեսնաս բանի պետք չի, պոչը խուզիլ տալ-տու:

Հետո մոտենալով Արտոյին, պատի մոտ տարավ ու սկսեց.

— Ծիտը խարար ա բերել, վոր չատ ես անգալութիւն անում:
Ինչքդ գլխիդ հավաքի, փեշակ սոփորի, որինակի համար անգալների
պոչը չուտ ա խուզվում... Վերջը կփոշմանես, հա՞...:

Թե վարպետի ակնոցներն տակից չռած աչքերը և թե տրես-
տի նախադահի խրատը վրդովեցրին Արտոյին: Ամբողջ օրը նա այդ
մտախն եր մտածում:

— Ես ի՞նչ կյանք ա, ախպեր, ես ի՞նչ օրերեք ա, քա՛նի խա-
պեյի, քանի՞ խոսող կա գլխիդ: Չես իմանում վորին լսես, յա վո-
րին ջաղար տաս: Ըսենց ել բանվորական իշխանություն կլի, վոր
մի բանվորի գլխին քառասուն խաղեյին կա կաղնած...

Այդ մտքերը, Սանթրոսյանի սպառնալիքը, դործի դժվարու-
թյամբ, ժամանակի դանդաղ սահելը, վարպետ Նիկողոսի խոսո-

«ուռա՞» կանչեցին, հասակավորներն ուրախությունից հոհալ սկսեցին, կանաչք խաչ հանեցին յերեսներին և յերկու կաթիլ արցունք հանդարտորեն վար իջավ Արո ապու ալյուրին:

Գարսեան աղեն հանդ դուրս չեկավ այդ ուր:

Չարչի Չալոյի գուքանի առաջ նստած, նրանք յերկաք դուրս ելին:

— Չառա շան վարդինե՛ր, մի յերկաթի կտոր են տեհել ու վո՛նց են վրա տվել... «ուռա՞» հա «ուռա՞», վահլաներս տարան, ելի՛ր...

— Ե՛հ, ի՛նչ ևս արտիդ նեղություն տարիս, Գարսեան աղա, եղ մաշինը դրանց բան անողը չի, մի անձրև վրա տվեց թե չե, տեհար ծանդոտեց ու խարաբա դառավ...

— Յես եղ վաղուց գիտամ, ջանմ, համա ևս շան վարդանց յապաղությունը չի քաշվում:

— Համբերի՛ հյա, Գարսեան աղա, համբերի՛... Աստու ալքալությունը համբերողինն ա...

Այդ դարնանը Գարսեան աղեն վարեց Արո ապու արաք:

Վարեց, բայց ցանել չկարողացավ:

Գյուղիորհուրդը քանդեց ապրիլի կերպով կնքված պաշտա՛նը և արար հանձնեց իր խելական տիրոջը:

Փոկը նրան սերմացու տվեց և կոմյերիտիսթյան բջիջը միաձայն վորոչեց, Գարսեան աղի «Ջգրու», շարաթորյակների միջոցով ցանել, քաղել ու կալսել վարած արար:

Այս անգամ Գարսեան աղեն յեկավ Արո ապու տունը:

— Լա՛վ ոյին բերիւր գլխիս, այ հալիվոր... Հողդ վարել ավիր աւ արխային տանդ վեր ընկար... Մի գյուղխորհուրդ ելա չեա գնում գործի յետեից ընկեսա. ինձ թողել ես մեջտեղ ու դրող քաշվել: Կարող ա արխային ես, վոր եղ յոպաղ լակոտներն արող պաի բե՛-
ջարեն: Հայ հո՞ղս նրանց գլխին... Մեկն եւ դրանցից քո հարա-
զատ տղեն եր, ե՛լի, տեհանք... Լավ կրեջարեն, մաշալլահ... Կրե-
ջարելուն խոսք չկա...

— Յես ինչ անեմ, Գարսեան աղա, յես հյա են վախտը քեզ ա-
սի, թե սլալման կապենք, բանը գակոնով բռնենք, համա դու քո
ասածն արիր, հիմի վոր գակոնը թող չի անում, յես ինչ կարամ
անեմ...

— Հմի գակոնով ես խոսում, հա՞... Հմի ձենդ տաք տեղեցի
ա գալիս: Սերմացու յեն տվել հարիֆին, ընդուր գակոնը միան ու

ընկել: Բա են վախտը խի՞ չիր գակոնի փնշիցը բռնում, վոր յեկել
վոտներս ելիր ընկել թե—«աղա ջան, քուլաշա կրող չկա, ծեծող
չկա»:

— Գարսեան աղա, են վախտը ճար ու ճանապարհ չեյի ի-
մանում, տեր ու տիրական չունեյի, համա հիմի...

— Հիմի տիրականներդ շատացել են, հա՞... են խիքոտներն
եղ տեր են կապել... Հլա մի թող իրենց տանը քոմադ ըլինն, յետ
քեզ տերություն անեն: Դու ել են խելքին ես, վոր նրանք պտի
քեզ ողենեն... Դրուստ ա ասած, թե վոր խիլը ունենալիր, ել խի
աղքատ կլինեյիր: Թամամ դրուստ ա...

Աղա ինքն իրեն քննադատելով.—

— Սա, այ Գարսեան, ել մարդ չկա՞ր, վոր եկար ես ցեղած
հալիվորի հետ գործ բռնեցիր, եսքան տարի աղքատից ով ա խեր
տեհել, վոր դու տեհա...

— Չակոնը չի թող անում, աղա ջան, գակոնը,—նորից կըր-
կրեն սկսեց իր խոսքերն Արո ապին:

— Չակոնը չի թող անում հա՞, ձեռդ կտրի, մոնդուիկ շան
վորդի, վոր դու ուղենա, գլուխ ցալացես, գակոնը շատ բավ
թող կանի, համա դու քո ել խելքով ուրիշ բաներ ես ծառածում...
Բո՛գոսկ հալիվոր...:

Գարսեան աղեն ելի տաքացավ, բորբոքվեց, ապա թքելով
ապու չեմքին, գուռը պինդ վրա խիեց ու հեռացավ:

7.

Վարպետը վարպետ և, բայց բոլոր վարպետներն ել միա-
տեսակ չեն լինում: Նրանք կարող են հասարականորեն անհրա-
մեշտ բանվորական վորոչ ժամանակիս ընթացքում, միատեսակ
գործիքերով միևնույն քանակությամբ արտադրել, բայց Գնալու-
րությամբ, վարվելակերպով, նրանք բոլորովին միատեսակ չեն
չեն կարող:

Յրինակ վարպետ Նիկողոսն ու Ղևոնդը: Ի՞նչ նմանություն
որանց մեջ:

Առաջինը յերկաթի նման մարդ և, կտրուկ բնավորությամբ:
Մի թեքություն կամ հանցանք ունեցար թե չե, խելույն յերեսովդ
և խփելու, ինչպես խարազան: Մի անգամ պոչավոր ալիտոնների
տալից յերեսիդ նայեց, բախկան և, խելույն կհատկանա բնա-
վորությունը, կճանաչի քեզ:

Այդ բնավորության համար ել նա կոմբիջի սիրելին և դաբձել
և քանվորներից շատերի խոր ալիտոնների առարկան: Սանթրա-
յանը նրանից և մեկ-մեկ խորհուրդներ հարցնում, իսկ կոմյերի-
տականները «պապաշա» յեն կանչում նրան:

Մի որ նա Արտոյին դառնալով. —

— Այ, երեսիդ եմ ասում, անգալ ես, յես անգալներին չեմ սիրում: Սեւըդ գլխիդ հաւաքի, բան սովորի՛, թե չե յես ժամանակ չունեմ հաստադրութեան թելում քան քամելու: Եսքան վախտ ա, ինչ ետեղ ես, հեչ բան չես փահում, բա դու յե՞րբ պիտի բան սովորես:

Ինչքան ել բանլորները սիրեն վարպետին, ինչքան ել Սանթրոսյանը նրանից խորհուրդներ հարցնի և ինչքան ել կոմյերիտականները նրան «պապաչա» կանչեն, բայց և այնպես նա Արտոյի դուրը չի գալիս:

Արտոյի աչքում նա փոքր փոքր հրեշ լինի, փոքր պատրաստ և կատր-կատր անելու իրեն:

Նա այնպա եր նայում վարպետին, փոքր փոքր փոխերիմ մի թշնամու:

Բայց բոլորովին այլ և վարպետ Ղեւոնդը:

Յերբ գնահատու կոնֆլիկտային հանձնաժողովում գրված եր Արմենակ Սարինյանի կատեգորիան բարձրացնելու հարցը, նա ձայն խնդրեց և սկսեց. —

— Եդ ընկերը հեչ բանի պետք չի, ախպեր, ինչ անում ես՝ բեյիք բան չի մտնի, զորորինակ, ասում ես վալտիլը լվա, նա վին տըն ա հերթում, կամ թե ասում ես բենդին բեր, նա գնում պահատապետի հետ գլալաջիի յե բռնվում: Զորորինակ նրա կշտին աշխատող Հայրապետը, ախտա չի՛, նրան իրեք կատեգորի ել փոքր ավել տաք կորած չի: Հալա թողեք դրա կատեգորիան մնա հինը: Զորորինակ յեթե նա մի երկու ամսից հետո խառնաթը փոխեց, սրտով կպավ դործին, են վախտը մի կատեգորի կավելացնենք: Թե չե, զորորինակ, յեթե նրա կատեգորիան ավելացնենք, են լավ աշխատողի ձեռքն ել կթուլանա...:

Մյուս որը, յերբ Արմենակ Սարինյանը վորպես իր ավագ վարպետի, նրան դիմեց՝ կատեգորիայի մասին յեղած վորոշումն իմաստաւ համար, նա սկսեց.

— Բա՛ղդ չունես, ոգո՛ւլ, ենքան խոսեցի, ճար չեղավ, չափելացրին: Յես ել գիտեմ, զորորինակ, յեթե Հայրապետը 7 ստանա, դո՛ւ ին պիտի չստանաս: Զորորինակ դու ել են գործն ես անում, ինչ նա յա անում: Սանթրոսյանը չի ուզում, Սանթրոսյանը: Դրժ-վարությունն ել դրա մեջն ա, թե չե զորորինակ յես ինչքան ել ուղենամ, յեթե Սանթրոսյանի սրտով չեղավ՝ բան չի գառնա:

Արտոն ել վարպետ Ղեւոնդին եր սիրում: Նա ինչքան եր յե-

բանի տալիս, փոքր վարպետ Նիկողոսի փոխարեն՝ վարպետ Ղեւոնդը իրեն իրենց բաժանմունքի ավագը:

Ինչքան ել վարպետ Նիկողոսը «անխղճորեն» դադի, ինչքան ել «հոգեւոր» լինի Արտոյի համար, բայց և այնպես նա ունի կարեկիցներ ու ցավակցողներ իր վշտերին:

Մի փոքրիկ շրջան ե ալդ:

Իրար մոտ, իրար ձուլված, իրար սովերով ապրող:

Մեկը՝ Կարոն ե:

Կարոն անկուսակցական ե:

Քանի անգամ ե նա փորձել կոմյերիտականութեան մեջ մտնել, բայց չի հաջողվել:

Քարտուղարից փեցրել ե անկետաները: Լրացրել: Ծովապետ կերպով, «հեղափոխական անցյալի» փորոշ շաղախով դրել կենսագրությունը, կցել դիմումին. դիմում տալու բոպեյին, ինչ որ մտքեր բռնել են նրա ձեռքը. —

«Յանի ո՞վ ա իմանում, ես իշխանությունը հաստատ մնալու յա՞, թե փոչ: Կարող ա փոխվեց: Լավ, փոքր կոմսոմոլիտ չլինեմ, ի՞նչ կկորցնեմ... խառնակ տարի յե, ախպե՛ր, ի՞նչ գործ ունեմ առանց ցավալ գլուխս ավետարանի տակ դնել...»

Մտածում եր Կարոն, հարցնում մի քանի անկուսակցականներին կարծիքը և վորոշում հանում. — «Եիչ ել սպասենք, տենանք ինչ դուրս կգա...» և դիմումն ու կենսագրությունը պահում թղթերի մեջ՝ մի սրից չե մի որ ողտադործելու համար:

Մի անգամ ել նա բոլոր ձեականությունները կատարել և պատրաստվում եր դիմումը քարտուղարին հանձնել, յերբ իմացավ, փոքր Անդրիայի և ԽՍՀՄ հարաբերությունները բարդացել են, փոքր հղի յեր մինչև իսկ պատերազմի վտանգով:

«Ինչ դիմում տալու վախտ ե, յեղրա՛յր», մտածեց նա և դիմումը նորից տուն փերադարձրեց: Յերեկոյան յերկար միտք ալեց, ապա փերջնականապես կայուն վորոշում հանելով, պատուեց դիմումը և վորոշեց «փոչ սրանց խերին խառնվել, փոչ ել շառին»:

Արտոյի յերկրորդ ընկերը կոմյերիտական Արամն եր:

Գործարանում աշխատանքը վերջանալուց անմիջապես հետո, Արամը տուն եր վազում, հանում աշխատանքային մրտ ու մաշված շորերը, մաքուր փերեաշապկի վրայից կապում ոճիքն ու փողկապը, լավ արթուկած չալվարից հետո հազնում փայլուն կո-

չիկները, մի քանի արծաթյա մոնոգրամներով զարդարված ձեռ-
նախոյոյր վերցնում և ավազաններով դուրս դալիս դրոսներու:

Քաղաքացիի հետ Արամը բոլորովին մտերմություն չունի:
Ասում է նույնիսկ այդ դպրոցը:

«Տես բանիւր մարդ եմ, իմ ինչ դործն ա, թե Մարքոսը վոր
թիվն ա ծնվել, կամ Լենինը վոր քաղաքներն ա ման եկել: Եդ բո-
լորը թող ինտելիգենտները սովորեն, վոր կարողանան կոմսոմոլի
կամ կուսակցության մեջ մտնել...: Մի թող կռիվ լինի՝, տեսնենք
յես լավ կը կռվեմ, թե եդ Մարքոսն ու Լենինը անդիւր անողնե-
րը...»—այսպէս էր մտածում և հուսադրում իրեն Արամը:

Իսկ յերբ զիտցիւլինայի կարգով նրան ստիպում էյին քաղ-
դպրոց գնալ, նա չնայած Ֆիզիկապէս նստում էր դասարանում,
բայց մտքով՝ թախառում էր թատրոնները, կինոները, աղջիկների
յետեից ման դալիս, կամ թե հայացքով խուզարկում դասարանում
նստած կոմյենթուսիներին աչքերը, դեմքը:

Քաղաքապետներ ժամը՝ միակ ժամն էր, յերբ Արամը կեն-
տրոնանում ու մտածում էր զանազան գլխաւորութիւնների մասին:

Յերբորդը՝ Սիրակն է, նույնպէս անկուսակցական:

«Ես իշխանությունը լավ իշխանություն ա, համա վոր էլի
բարձր ու ցածրը կա, եդ ա խարար անում: Թե հալասարություն
ա, թող հալասարություն լինի: Թող բերեն ուժիկներն էլ հալա-
սարեցնեն, վոր առենք իսկապէս բանխորական իշխանություն ա...»

Այս էր Սիրակի «հալասառ հալցանակը»:

Այս չորսը միջուկն են, իսկ սրանց ավելի մոտիկ կանգնած են
Արտենը («Քաղաքացի Արտեն») և Սեդրակը («Խողապետ Սեդրակ»):

Վարպետ Ղևոնդն էլ, և՛ սրանց ստածներին էր համաձայն, և՛
մշտաների, և՛ բոլորի:

«Դժգոհների և ծուլիների յեղբայրական ընկերություն»—այս-
պէս էր բնորոշել բանիւր Մինասը և այսպէս էլ կոչում էյին նրանց
վողջ դործարանում:

— Յալլա՛, յալլա՛, յալլա՛ա՛ա՛...

— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛ա՛...

— Հա՛ դուրբան, հա՛ դուրբան, հա՛, հա՛ա՛...

— Վո՛ժ տուր, վո՛ժ տուր, մի՛քիչմ ես յանը...

— Յալլա՛, հա՛, յալլա՛, հա՛...

— Ես յանը տալ տո՛ւր. ես յանը տալ տո՛ւր...

— Տո յես քեզ չասի... Ես յանը տալ տո՛ւր ե՛... դժար ա հա՛-
րա գիղըմիլ թե խուրմա յե՛ր...

— Հա՛ ջա՛ն, հա՛ դուրբան...

— Յալլա՛, հա՛, յալլա՛ հա՛...:

Ամբողջ դործարանը մըջնային աշխուժությամբ թափվել է բա-
կում կանգնած բնոնատար ավառմեքենաների շուրջը և իջեցնում և
ստացված մեքենաները:

Սա էլ յուրատեսակ խնճույք է: Բոլորն էլ ուրախ են, ծիծաղ-
կոտ: Աշխույժ:

Իսկ Սանթրոսյանը: Ո՛ր, նրա քեֆին քեֆ չի հասնում: Մի
տարուց ավել էր, ինչ նա ամեն տեղ պարծանքով խոսում էր—
«սպասեք», հլա մի Գերմանից մաշինեքս բերել տալ—տամ, ևն վախ-
տը կիմանաք»: Ու հիմա նրա այդ անձկալի յերազանքն էր, վոր
կյանք էր դարձել: Կապույտ խալաթը հագած, նա գնդակի նման
զլորվում էր ավտոների շուրջը: Ամբողջ ուժով հրում մեքենայի
իջնող մասերի յետեից: Ու ամենապատասխանատու ուղեմածա-
կապը գեկավարող հրամանատարի նման անում է խիստ և սպառ-
նական հրամաններ:

Բոլորն էլ աշխատում էյին: Սկսած Սանթրոսյանից մինչև
վարպետ Նիկողոսը և վարպետ Մինասից մինչև Արտեն:

«Համա դժար ա հա՛,—մտածում էր Արտեն ծանր բռնի
տակ,—յանի ես ի՛նչ մեր դործն ա, չեմ հասկանում»:

— Յալլա՛, հա՛ա՛, յալլա՛, հա՛...

— Հա՛ դուրբան, հա՛ դուրբան, հա՛, հա՛...

— Վո՛ժ տուր, վո՛ժ տուր, Լուր ուժիկն Սանթրոսյանի վը-
րին տ...

— Հա՛ ջա՛ն, հա՛ ջա՛ն, յալլա՛, յալլա՛...

Բոլորի ճակատից էլ կախվել էյին քրտինքի կաթիլները:

Բոլորն էլ չարչարում էյին, բայց ուրախ:

Ինքուստրիայի զիմափութումն էր այդ:

Մոայլ էր գերմանացի մասնագետը: Իր բերած մեքենաների
նման ծանր ու մոայլ:

Ո՛վ կհամարձակվեր ծիծաղել նրա առաջ, կամ բարձրաձայն
խոսել:

Մեքենաները սարքի գցեց, բանխորական խնճույքում բոլորը
իմեցին նրա կենացը և մյուս որվանից սկսեց բանեցնել բոլորովին
նոր ձևի մեքենաները:

Սանթրոսյանը կարլ Հերմանի «Ինչն» եւ «քաշնց» իր առանձնասենյակում, ապա ձեռքը սեղմելով դուրս յեկավ նրա հետ միասին, դնացին գործարանը:

Նա արդեն ընդունակ յերիտասարդ բանվորներէջ ջոկել եր մի յոթ հոգու՝ նոր մեքենաների վրա սովորելու համար:

Նոր մեքենաները խոշոր չափով բարձրացնում էին արտադրողականութունը եւ իջեցնում գները:

Նրանցից յուրաքանչյուրը մի բանվորական ուրվա ընթացքում կատարում եր չորս բանվորի գործ: Իսկ յեթե յերեք հերթով, անընդհատ աշխատեցնէին, յուրաքանչյուրը նրանցից կարողութեբ 12 բանվորական միավորի չափ:

Դրա համար եր Սանթրոսյանն այնքան ուրախ:

Դրա համար եր Սանթրոսյանն ամեն տեղ նոր մեքենաների գովքն անում եւ ամեն որ նորանոր այցելուներ բերում գործարանը եւ բացատրում այդ «հաղվադյուն» մեքենաների գաղտնիքը:

Մոսկւ եր գերմանացի մասնագետը: Ծանր ու մոսկւ:

Յերբեք չեր ծիծաղում:

Աշխատում եր ինչպես ժամացույցը: Վոչ մի ավելորդ շարժում, վոչ մի ավելորդ խոսակցութուն:

Յերիտասարդ բանվորներն եւ աշխատում էին նրա ժամացույցային տակտով, առանց խոսակցության, առանց կատակելու: Նրանք վոչ թե վախից էին այդ անում, այլ պատկառում էին այդ մոսկւ մարդուց:

Ի՞նչպես ծիծաղել կամ կատակել, յերբ այդ մարդն ամբողջ ուժով ու ուշադրությամբ կենտրոնացած իր գործին՝ լուռ կերպով աշխատում եր:

Ծիծաղել կամ խոսել—դա հավասար եր այն բանին, յերբ մեկը յերգեր պատասխանատու եւ կարեւոր ժողովում: Իսկ ո՞վ կհամարձակվեր այդ անել:

Կարլ Հերմանը Սանթրոսյանի պես սրտացալ եր գեպի գործն ու մեքենաները: Նա ուշադրությամբ հետևում եր աշակերտների աշխատանքներին, ժամերով կուսցած մեքենաների մոտ, ձեռքի եւ գեմքի շարժումներով նրանց բացատրում եւ սովորեցնում եր նոր մեքենաների գաղտնիքները:

Իսկ նրանք ունկնդրում էին այդ մոսկւ մարդուն հմայվածի նման:

Յերկու շաբաթ եր անցել, բայց ամբողջ գործարանում խոսում էին «նեմեցի» բերած դիտցիպլինի մասին: Վարպետները դարձապես էին, վոր այն «չուլուղի» ու «գլավաղա» տղերանցից այդպիսի լուակյաց, գործի մարդիկ էին դուրս յեկել:

— Հալալ ա նեմեցին, ախպեր, գործը լավ դրեց:

— Բա ի՞նչ յեն ասել նեմեց... — խոսում էին վարպետները:

— Հինգերուրդի հայրենակիցը մեր գործարանի դիտցիպլինայի ղլխին մի նոր Հինգերուրդ գարձավ:

— Այն Հինգերուրդի գեմ մենք կը կովենք, իսկ սրան պետք ե վորջունել, — դրուցում էին կոմյերիտականները:

Իսկ Սանթրոսյանը չափազանց զոհ եր Հերմանից: Գործարանի ամեն մի բաժանմունքում նրա գովքն եր անում: Վորպես որիննակ՝ նրան հանձնարարում եր բոլոր վարպետներին:

Բաժանմունքի յերիտասարդ բանվորներն եւ շատ զոհ էին Հերմանից: Նրանք մեծ ուշադրությամբ լսում ու կատարում էին նրա յուրաքանչյուր ցուցմունքը եւ ամեն որ տուն գնում՝ մի նոր բան սովորած:

Փոքրիկ բաժանմունքում, գործարանի ամենաբարդ միակ մեքենայի վրա, աշխատում են նրանք:

Վարպետ Մինասը 37 տարի չե, ինչ բանում ե այդ նույն աշխատում, նույն մեքենայի կողքին:

Յեւ նրան այնքան ծանոթ են մեքենայի բոլոր մասերը, բոլոր մանրամասնությունները, վորքան իր հինգ մատները:

Նա բարձրահասակ ե: Ծաղատ գլխով, ճակատին խոր կնճիռներ, դեմքին ծալքեր ու խորշոմներ: Ձեռները մաղոններից կարծրացել, կոշտացել, ձեղքձեղքվել են բազմամյա կաղնու կեղևի նման:

Ինքն եւ վիթխարի կաղնի լինի ասես, վորի յերկու կողքերից մատուց ծիլերի նման կանգնել են Գարբիլն ու Վարպանը—նրա աշարուր յերկու ողնականները:

Գարեգինն ու Վարդանը յերկուսն եւ կոմյերիտականներ էին:

Առաջինը չորրորդ տարին եր ինչ գործարանումն եր, իսկ յերկրորդը՝ նրանից չորս ամիս հետո յե յեկել:

Գործարան ընդունվեցին վորպես անչափահասներ, եւ հիմա արդեն յենթավարպետներ են:

Կաղնու կողքերից բարձրացրած ճյուղերի յեն նման նրանք, հուսատու ճյուղեր, փորոնք կփոխարինեն, յերբ կաղնին ընկնի:

Արդեն սովորել են քանդել մեքենայի մասերը, սարքել նորից և մասամբ ղեկավարել ամենաբարդ մեքենան:

Ամբողջովին մեր ու յուրի մեջ նրանք հաճախ մեքենայի վառ-նեռի մոտով սողոսկում են ներս, մաքրում, փայլեցնում ամեն մի մասը, փայրիսյում մեքենան, ինչպես ամենամոտ ու հաքաղաք մտերմի:

Վարդես Մինասը հաճույքով եր դիտում: Նրա սիրտն առ-չում եր, փոքեւորվում, յերբ տեսնում եր, փոր փոխարինողները նույնպես են վերաբերվում մեքենային, ինչպես ինքը տասնյակ տա-րիներ ընթացքում:

Նրան թվում եր, փոր ինքն և ջահելացել, հին վողեորությունն ու առույգությունն և յետ դարձել, յերբ փոխարինողների յետան-դուն ու նվիրված աշխատանքն եր դիտում:

— Այդեք տղերք, չարչարանքս զուր տեղը չանցավ: Հմի թե մեռնեմ ել, արխային կմեռնեմ, փորովհետեւ գիտեմ, թե մաշինեա չի կանգնելու:

Ամեն տեղ, վարդես Մինասը դուլեստով եր խոսում իր ող-նականների մասին:

— Ղռչախ տղերք են, հալալ ըլնի իրենց կաթը: Քեֆս բերում են, ախպեր, յերանի չեք մեր բոլոր աշակերտներն ել եղպես լինեյին:

10.

Յերկրորդ ամիսն եր, ինչ վարդես Մինասը հիմնականոցում պառկել եր:

Յերկար տարիների աշխատանքը նրան հյուսեւ, ուժասպառ ա-րել ու վերջնականապես անկողին եր նետել:

Վարդանն ու Գարիկը շաբաթական յերկու անգամ նրա մոտ եյին գնում: Տանում եյին անհրաժեշտ իրեր և ուտելիքներ, նստում մահճակալի կողքին, զրուցում գործից, գործարանից ու վարդես Մինասի համար կյանքը նորից քաղցրանալ, հրապուրիչ եր սկսում դառնալ:

Անցան ամիսներ:

Վարդես Մինասը տնքաց յերկար, տանջվեց անկողնում, բայց ուժերն սպառվեցին ու մի առավոտ, յերբ արեւը նոր եր ծագում, նրա դարկերակն ընդմիշտ կանգ առավ:

Մեռավ վարդես Մինասը:

Վարդանն ու Գարիկը թերթում հողվածներ գրեցին անդուգա-

կան վարդեսի մասին, ամբողջ գործարանը հուզարկավորեց նրա գիտն ու նորից մեքենաները նույն չափով բանել սկսեցին:

Արժատի մոտ բուսած ճյուղերը զորացան, աճեցին ու բունե-ցին կաղնու տեղը:

Վարդանը գործարանի ամենաբարդ մեքենայի ղեկավարը դար-ձավ, իսկ Գարիկը՝ նրա սղնականը:

11

Աշխատանքի գործարարային ձևին անցնելը Սանթրոսյանին հրա-ժայողարար ստիպում եր վերանայել շտապները և աղատվել ան-գործունչա ու ծուլ տարրերից:

Ելեկտրական—լամպի լույսի տակ, յերրորդ ժամն և արդեն, ինչ նա առանձնասեղակում նստած, բանվորների անվանացուցակն առաջին, խորասուղվել և նրա մեջ:

Թղթի յերեսին ասես զորատես լինի, բոլոր բանվորները շար-քով անցնում են նրա աչքերի առաջին: Ահա նա բռնում և մեկին, աչքերը կիցեցելով յերկար նայում, ստուգում, հաշվի առնում նրա թերություններն ու առավելությունները, ամսվա մեջ քանի՞ ան-գամ և ուշացել, քանի՞ օր բացակա յեղել: Նորից մտածում և և գում և ուշացել, քանի՞ օր բացակա յեղել, և այսպես ան-վերջ:

Վերջապես նրա անունը—Մինասյան Արտո:

Կանգ առավ, նորից կիցեց աչքերը, յերկար մտածեց—
«...կոմսոմոլ ա...ջահանամը թե կոմսոմոլ ա...հաստաղլուխ ա,
հաստաղլուխ...բեյնում բան չի մտնում...Աչի, անդալ դադ ա,
առաջ արա թող դնա՜...»:

Մի անգամ ել մտածեց և ապա ծուռումուռ տատերով ցուցա-կում, նրա անվան դեմը գրեց՝ «կոմսոմոլ»:

Դեռ նա յերկար շարունակեց իր այդ հետաքրքիր աշխատան-քը և յերբ ավարտեց, ցուցակում արդեն մի քանի մարդկանց ա-նունների դիմաց գրված եր հեղինակավոր վճիռը:

Առավոտյան գործարանում արտակարգ յեռուղեւ եր:

Բոլորը հաճաքված հայտարարությունների տախտակի մոտ, կարդում եյին որվա նորությունը՝ կրճատվածների ցուցակը:

«Դիփոհների և ծուլների յեղբայրական ընկերությունը» պատ-վավոր տեղ և գրավել այնտեղ:

Պակասը լրացնում եյին Արսենը («Բաղատեր Արսեն») Սեդ-րակը («Սողատեր Սեդրակ»):

- Համա լավ են ջոկել հա' :
- Սանթրոսյանի մերը չմեռնի, ջոկեն էլ ըտենց կըլինի' :
- Բա նա թաց տեղ ընող ա' ,—խոսում էյին բանվորները :

ՀԱՐՑԻՆ ԵՎ ԱՌԱՋԱԿԻ ԻՄՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հոգվածն առնալուն յերկու անգամ կարգալուց հետո, մանրադնին քննության առնել և վորոշել, թե պատմվածքի վո՞ր տեղերն են ավելի ուշագրավ և լինչո՞ւ :—Իսկա գրել այդ ուշագրավ հատվածները և դրանց տակ հիմնավորել ուշագրավության պատճառները :
2. Գյուղական անտեսության և քաղաքի դործարանական կյանքի բնույթը պատկերող հատվածների ոչնությամբ պարզել ու գրավոր ձևավակերպել, թե մեր անտեսության գարգացման վո՞ր ժամանակաշրջանն և ընդգրկում այս պատմվածքը՝ ուղղմական կոմունիզմի, վերականգման, թե՞ վերակառուցման :
3. Ուշագիր հետևել Արտոյի արարքներին և պարզել, թե ո՞վ էր նա՝ ի՞նչ սոցիալական ծագում ու դրություն ուներ, ի՞նչ պատճառներից դրված հեռացավ դյուղից :
4. Արտոյի մեջ դեպի քաղաքային կյանքն ունեցած ձգտումները պատճառաբանված են հեղինակի կողմից. «այո» և կամ «վոչը» հիմնավորել համապատասխան մեջբերումներով :
5. Վո՞րտեղ և հանդես դալիս Արտոյի դասակարգությունը՝ դյուղում, թե՞ քաղաքում :
6. Ձեր ուսումնասիրած պատմվածքում հեղինակը պարզում է դյուղի կուս. և ԼԿՅՆՄ՝ եղբայրակցությունների գերը Արտոյին ուղղելու նպատակով, թե՞ բոլորովին անտեսում է այդ կազմակերպությունները : Պատասխանը հիմնավորել :
7. Ի՞նչ հետևանք ունեցավ Արտոյի բնույթների համար նրա հեռանալու և ո՞վ էր կամենում սպալել ստեղծված դրությունից :
8. Ովքե՞ր և ի՞նչպես ընդունեցին Արտոյին քաղաքում.—դուք արդարացնո՞ւմ եք ընդունելու այդ լեզանալի, լեթե այո՛, վոր ընդունողն ավելի ձիջու վարվեց և ի՞նչ տեսակետից :
9. Նկատո՞ւմ եք վարվել համագործակցություն կոմյերիտ մարմինների և տրեստի նախագահի մեջ—«այո»-ն և կամ «վոչը» հիմնավորել :
10. Սանթրոսյանը սիրավե՞ց, վոր Արտոյին գործի ընդունեց.—ինքներդ ի՞նչպես կվարվեիք :
11. Վո՞ր կոմյերիտական է ձեզ դուր գալիս՝ Գարիկը, Վալդա՞նը, թե՞ Արտոն : Ինչո՞ւ :
12. Արտադրությունից բաժնադնե ու ի՞նչ ձեռնարկումներ կան այս պատմվածքում, դրանք նմա՞ն են մեր այսօրվա ձեռնարկումներին :
13. Գյուղի՞, թե՞ գործարանի կյանքն է հաջող նկարագրված

այս պատմվածքում—նչիլ—առաջինին կամ վերջինին վերաբերող հաջող հատված—պատկերները :

14. Անհրաժեշտ մեջբերումների ապացուցել, թե հեղինակը վո՞ր հերոսին և համակրում և վորին հակակրում :

15. Դուքս գրեք պատմվածքում յեղած յեկրոպական, ոռոտական և վոչ գրական բառերն ու դիմացը գրեք—գրականը, դժվար հասկանալիների ցուցակն ուղարկեք կադերերի բաժին և պահանջեցեք բացատրությունը :

16. Լավ քննության առեք հոգվածում բերված «արձանագրությունը» և դրա հիման վրա ինքներդ կադեցեք ավելի լրիվ, նոր ձևով և գրական լեզվով արձանագրություն :

17. Նյութ առնելով ձեր միջավայրից և ողովելով այս պատմվածքից գրեցեք շարադրություն այսինչ կամ այնինչ աբսուրդություն «Դասավիբը» վերնադրով :

ԱՌԱՋԱԿԻՆԻԹՅՈՒՆ № 4

(Մեկ ամսվա համար՝ յիսույված սուրյումը)

III ՅԵՒԹ ԹԵՄԱ

Արդյունաբերությունն ու գյուղը վերականգնման շրջանում.

ՆՊԱՏԱԿԸ

Առաջադրությունն նպատակն է պարզել.—

ա) Արդյունաբերական բանվորի դասակարգային դիտակցությունն բարձրացումը :

բ) Գյուղի արթնացումը :

ՆՅՈՒԹԸ

Հանձնարարվում է կարգալ Մկրտիչ Արմենի «Յեկրոպցին» և Ակսել Բախուցի «Տրակտորի մաշին» հոգվածները :

ՅԵՎՐՈՊԱՑԻՆ

1.

Ալլահիերդու գործարանի ծինելույցն առաւոտմա բացվող լույսի մէջ սկսում է ալիլի ու ալիլի վորոշ յերեալ: Ելեկտրական լամպերն սկսում են ալիլի զժողունանալ:

Լույսը բացվում է:

Դերեալը խշշալով անցնում է և ևլի դալիս և խշշալով և ևլի անցնում է: Ծառերը, վոր թեքված են նրա ջրերի վրա, դանդաղ որորվում են և նրանց որորվող սրտերն է բեկեկելում հոսող ջրերի կոհակների մէջ:

Բացվում է լույսը:

Չորում թարմություն կա ու դով կա: Անտառապատ լանջերը ձգվում են յերկար և վորորապատույտ: Յերը մեկը ձորի ուղղությամբ նայում է, նրա հայացքը դնում է անխնդ, ձորի առաջին վորտն անցնում է, յերկրորդն անցնում է, յերրորդն անցնում է և դնում է ևլի: Իսկ ձորը դեռ բաց դաշտ դուրս չի դալիս: Հեռու յե դաշտը, վոր բաց է, և յերկար է ձորն իր անտառապատ լանջերով ու Դերեսով:

Չորում թարմություն ու դով կա և բացվող առաւոտ:

Գործարանի պահակը ծեր է: Նա հորանջում է: Իրենից անկախ՝ ձեռքը բարձրացնում է և խաչակնքել և ուղում: Բայց չարժումը մեռնում է ճակատի վրա: Պահակը քորում է ճակատն ու ձեռքը վար իջնում:

Բանվորական շենքի լուսամուտներից մեկից մի մարդ իր դըլուխն և դուրս հանում: Ճմռում է ճպրոտ աչքերը և դլուխը, նորից ներս ծծվում սենյակի մթության մէջ: Մի ուրիշ դլուխ դուրս է կախվում մի ուրիշ լուսամուտից և թեքը ժլեռն են հաղնում: Յերկրորդ հարկի լուսամուտից մեկի յետևում մեկը կանգնել և սրբիչով յերևան է չորացնում:

Մի դուռ չիսկում է: Դռնից դուրս է դալիս «Յեվրոպային» և առաջանում է դեպի դեալ: Ուսի սրբիչն ու սապոնը մի կողմ

է դնում, պսպում է, յերկու ձեռքով վերցնում է մի քիչ Դերես ու լվացվում է:

«Յեվրոպային» ալլալիս է սիրում լվացվել: Գործարանի բոլոր բանվորներին ծանոթ է նրա սովորությունը:

— Յես, — ասում է «Յեվրոպային», — Էնտեղ Էնքան Էմ լվացվել նեղ փողոցի աղքատիկ տան ժանդատ լվացարանի ջրով, վոր ձանձրացել էմ: Դերեալը, և այս առաւոտը, վոր բացվում է, և խշշացող ծառերը — լավ են, — ասում է «Յեվրոպային»:

Նա սրբիչով մաքրում ու չորացնում է դեմքը և կանգնում է: Նա սպասում է: Իրոք, մի րոպե հետո, ուժեղ սուրբ է լսվում և ձորի վերջին վորտն անցնելով գործարանին է մոտենում և իր ճանապարհով դնում է դնացքը: Նա անցնում է առաջին վորտն և անհետանում է:

«Յեվրոպային» վերադառնում է իր բնակարանը: Նա արդեն վերջացրել է իր լվացվելը:

Նորից է սուլում և այս անգամ սուրբը գործարանի չչակն է: Լուռ է չչակը, իսկ նրա ձայնը դեռ ինչքան հեռու յե տարածվում է տարածվում է ինչքան լայն ու խորը: Բանվորները դնում են գործարան և աշխատանքային որն սկսվում է:

2.

Ծառերն են: Ծառերի տակը՝ հողն է: Հողի տակ մարդիկ են:

Ալլալիս է:

Հողի հետ խառը՝ մի մետաղ կա վոր դեղին է, ինչպես արեն և դեղին: Դա պղինձ է: Իջել են բանվորները պղնձի մոտ ու քանդում են:

Մուրճերը յերդում են նրանց ձեռքերում և մուրճերը փորում են: Ահա պտուկել է մեջքի վրա մեկը և պղնձախառ առաստաղն է քանդում: Իսկ մուրճը յերդում է:

— Յես, ասում է մուրճը. — Կա քանդում էմ, և պղինձն ուրբալիս է դրա համար: Յես քանդում էմ պղինձը և կույտեր էմ առնում: Կգա ստորյերկրյա վազոնը և կտանի: Իսկ այնտեղ, քաղաքներից մեկի փողոցներից մեկում մի նոր շենք կբարձրանա...

— Դա պղինձն է:

— Պղինձը, — ասում է մուրճը. — դնում է գործարան: Նա այնտեղ կմշակվի և կգտվի: Իսկ յես կուղարկեմ նոր կույտեր: Յեվ այնտեղ մի գյուղում, գյուղացին պանիր կուռնենա իր հացի վրա գնելու:

...Դա պղինձն է:

— Պղինձի պես պղնձադուլն են արեւից կիզված լանջերն ու գաշտերը Սարգսբարաղի անապատում և ուրիշ լնջաճան տեղերում: Պղնձադուլնը կանհետանա այդ տեղերից և լանջերն ու գաշտերը կանաչ կհասնեն:

...Դա պղինձն է:

Մարդն է: Մարդու վերելում հոգն է: Հողի վրա ծառերը:

Այդպես է:

Ծառերի տեղ վաղը դործարան կկանդնի և շենքեր կկանդնեն: Հիմա կանաչադուլն են արդ տեղերը: Իսկ վաղը նրանք պղնձադուլն կդառնան ու կդառնան մեծածախալ քաղաք:

— Դա ել է պղինձը...

Մուրճերը յերդում են և նրանք դառնում են մկանոտ ձեռքերում: Դա նշանակում է, վոր մուրճերը դադար չեն տանի: Յեթե դադար առնեն, պղինձ չի լինի և կլուի յերդը: Բայց դադար չեն տանի:

Մուրճերն իրենք-իրենց չեն յերգում: Յերգը հոսում է:

Նա հոսում է ուղեղից, սրտից, արյան յուրաքանչյուր յետակից և հոսում, անցնում և մկանների միջով և հասնում է մուրճին, ղրկվում է նրա մետաղի հետ:

Այդպես է լինում, վոր յերգում են մուրճերը:

3.

Ներքեվում դործարանն է: Պղնձաձուլարանը: Այնտեղ է, վոր գտնվում է պղինձը և դառնում է մաքուր դեղին: Յեւ այնտեղ է, վոր պղինձի միջից դառնում են փոքրաքանակ փոսկին:

Այնտեղ է աշխատում «Յեւթուպացի»:

Նա վո՞րտեղացի չե կամ ի՞նչ աղբից: Վոչվոք չգիտե:

Ի՞նչ է նրա անունը: Վոչվոքի հայտնի չէ:

Մի որ նա յեկավ Ալյահիերդի և պղնձաձուլարանի վարպետ դարձավ: Իսկ հետեյալ արվանից նա դարձավ բանվորների սիրելին: Բանվորները նրան մկրտեցին «Յեւթուպացի» անունով և նա այդպիսին էլ մնաց:

Ահա նա աշխատում է և ահա նրա քառասուն տարեկան դեմքը պղնձադուլն է: Հարված պղնձի՞ց է այդպես, թե՞ բնակարանից: Չգիտես: Նույնիսկ չգիտես, թե հարվող պղնձն է ի՞նչ դու յին արտադրել նրա դեմքի վրա, թե՞ ինքը՝ հարված պղնձի: Այդպես է «Յեւթուպացի»:

— Յեւթուպացի, դու լավ վարպետ ես, — ասում է մի բանվոր: Եւ վո՞րտեղ էս աշխատել դու:

— Եւ վո՞րտեղ չեմ աշխատել յես, — պատասխանում է «Յեւթուպացին»: — Յես, գիտե՞ք, շատ եմ աշխատել: Գասնեկ տարի:

— Դու ինչո՞ւ յեկար, Յեւթուպացի՛:

Նա չի ուզում պատասխանել: «Յեկա, ելի», քրթմնջում է քթի առիկ, բայց հետո փոխում է մտադրությունը:

— Կպատմեմ: Կպատմեմ, — ասում է, — մի որ:

— Հիմա պատմի՛ր, ելի՛:

— Ի՞նչը: Դե, այսպես եր: Տասնիննեկես տարի աշխատեցի: Առաջին տարին նույնքան վատ եր, վորքան և տասնիննեկորդը: Կինս: Յերկու յերեքս: Բայց հետո՝ կոմունիստների պրոպագանդան: Գործադուլ յեղավ...

— Հետո՞...

— Բանտից վոր դուրս յեկա, գնում եմ, ասացի: Ասացի՞ դե՞նում եմ իմ իսկական հայրենիքը, բանվորներինը: Գեղ փող կուղարկեմ, ասացի կնոջս: Իսկ հետո՝ կտեսնենք: Կամ դու ինձ մոտ, կամ յես քո: Նա լուցկու դործարանում եր աշխատում: Շուտով Գիտե՞ք, թուշախոր է դա:

Նորից է հարցնում բանվորը:

— Դադարը մե՞ծ եր: Գործարանը...

«Յեւթուպացին» նայում է նրան և լուռ հասկացնում է, վոր մեծ, շատ մեծ եր քաղաքը, նաեւ դործարանը:

Սերկուան էլ լուռ են:

Մի ուրիշ անգամ, մի ուրիշը հարցնում է.

— Չե՞ս ձանձրանում այստեղ, «Յեւթուպացի»:

«Յեւթուպացին» նայում է նրան և լուռ հասկացնում է, թե հղու դեռ ջահել ևս և յի՛չ բան գիտես...

— Ինչո՞ւ պիտի ձանձրանամ, — շարունակում է բարձրաձայն.

— Ո՞վ գիտի... Փոքր, մի ծխեկուլող, ծորը... Դակ այնտեղ...

— Սա իմ հայրենիքն է և մերն է դործարանը: Մենք կրնդարձակենք: Կրնդարձակենք, ասում եմ: Յեւ դա հոգում մեղ կլինի: Այնտեղ մենք խալախան դործադուլ է լինք անում: Գիտե՞ս ինչ Այնտեղ մենք խալախան դործադուլ է լինք անում: Գիտե՞ս ինչ Դակ, այսպես: Դու, ասենք թե, այս պղինձի վրա դրում բան և դա: Այ, այսպես: Դու, ասենք թե, այս պղինձի վրա դրում ես՝ յերբորդ տեսիլ: Իսկ նա յերկրորդ տեսիլի յես: Տուժում է դործարանը: Կամ թե չե, որեկան մի պղնձաթերթ ևս պատրաստում: Դու լսո՞ւմ ես, միայն մի պղնձաթերթ: Դա ծիծաղելի չէ, չէ. բայց դործարանատերին, իհարկե, չի ծիծաղել:

Լոռում և «Յեկրոպացին», իսկ քիչ հետո ավելացնում է.

— Բա՛ն, այսպիսի բաներ...

4.

Չորում վերջապես է: Արևն այնքան շուտ է թեքվում սարե-
քից այն կողմ: Յերկնիքի վրա դեռ նրա չողերն են յերեվում, իսկ
ներքենում մոխրագույն մութն է: Ծառերի տակ խավար է արդեն
և արդեն չղջիկներն իրենց թևերն են թափահարում: Իսկ փայտ-
փորկիր դեռ փորում է:

Թեև լույս է, բայց ելեքորական լույսերն արդեն վառվում են
դորձարանի մոտերում: Բանվորները նստել են իրենց շենքերի
մոտ կամ դեպի արևին և խոսում են: Ծխում են էլ:

«Յեկրոպացին» նստել է մի ծառի տակ, նայում է ձորի յեր-
կայնքով, իր յեկրոպական չիրուխն և ծխում ու մտածում է.

— Այ, մտածում ե՛նա, — ձորը խավար հաղավ: Ծառերն իրար
յեկան, մոտեցան ու դարձան մի անբաժանելի, մուգ-կանաչ
դանդված:

— Այս ձորն է և այս՝ ձորի վուրդապուտույտը: Նրանցից այն
կողմ նորից ձորն է և այդպես: Այս մի քիչ տեղում ելեքորական
լուսավորութուն կա, նրանից այն կողմը լուսավորութուն չկա և
այդպես...

— Նայում եմ, և ի՞նչ: Թվում է, թե ծառերի վրայից լամպեր
պիտի կախված լինեն և համարձ պիտի փայլի ելեքորական լու-
սը: Չորը պիտի լուսավորվի...

Գետնի տակ փորում են: Հիմա, յերբ յերեկո յե, հիմա էլ են
փորում: Անընդհատ պղինձ են հանում և հանում են: Պղինձը պը-
ղինձ կծնի և դորձարանը, դորձարան: Այսպես կլինի...

— Կրակեցին դորձադուլությունների վրա: Պավլը մեռավ: Ար-
քերտն ու Շաղկոն վիրավորվեցին: Հիստերիկ ճշում եր Ալեքան...
ինչե՛ր յեղան: Չերքակալեցին, ծեծեցին. իսկ իրենք յերգում էյին.

«Յեկիր, ում կյանքը անխնայ է»... Կյանքը մեղ անխնայ էր
և մենք յեղանք, — մենք, սարուկների ու սովյալների աշխարհը:
Բայց մեղ վրա կրակեցին...

— Դու փախչո՞ւմ ես, հարցրեց Իոհաննը...

— Յես չեմ փախչում: Վուչ, ասացի, հայրենիք եմ գնում: Խոր-
հրդային յերկիրը: Իսկ հետո — կգամ: Կգամ, ասում եմ: Կգամ և
ինչպե՛ս... Ինձ կարող են բռնել և կախել: Նրանք ինձ դիտեն, «գոր-
ծադուլի կաղմակերպիչը», — ասում են: Ել ի՞նչպես մնալ: Յեվ

հետո մերոնք շատ են ուղում լմանալ խորհուրդների յերկրի մասին:
Ինչ է տեղի ունենում այնտեղ: Կգամ և կպտմեմ: Յեվ կգամ պատ-
րաստված: Կսովորեմ, թե ի՞նչպես անել, վոր դորձադուլը չվիժի,
ի՞նչպես անել, վոր մերոնք միահամուռ ընթանան և այդպես:

— Յես փախե՞լ եմ... Յես չեմ փախել: Թեև այստեղ այնքան
չավ է և հարազատ, վոր վերադառնալ չես ուղում: Կաց, մտա-
ծում եմ: Իսկ հետո, — մտածում եմ, — գնա, դորձ ունես անելու:
Յեկա, տեսա, սիրեցի այս ամենը և անհաշտ դարձա այն կարգերի
գեմ: Պայծառ կերպով սկսեցի պատկերացնել, թե ինչե՞ր համար
ենք կոմուն: Յեվ այսպես. ինչ էլ լինի, մեղ մոտ ել այսպես պիտի
անել: Անպայման:

«Յեկրոպացու» դալու առաջին որերին, բանվորներին մի բան
չատ զարմացրեց:

Այդ այն եր, վոր «Յեկրոպացին» դորձարանում իրեն զգում
էր այնպես, ինչպես իր տանը: Դա վուչ միայն բանվորի հարազա-
տության զգացմունք էր բանվորական միջավայրի դիմաց, — ավե-
լին էր:

Նայում է շենքերից մեկին և ասում է.

— Տասնյակու թվին է չինված, կարծեմ:

— Ճիշտ է...

— Իսկ տարեթիվը վուչ մի տեղ չի գրված:

Հարցնում է. — Համար յերկու հանգահորն հիմի աշխատեց-
նո՞ւմ եք:

— Չե: Պղինձն այնտեղ վերջացավ:

— Հա, դե, իհարկե, վորք հանգահոր եր. տարեկան յոթ հա-
զար փութ: Իսկ այն նոր շերտը, յե՞րբ բաց արեցիք:

— Գառնահինգ թվին:

— Այնտեղից, յերեկ, տարեկան յերեսուն կստացվի:

— Հա, յերեսունից — յերեսունհինգ:

— Ճիշտ է:

«Յեկրոպացին» կանթել է թեկերը մեջքին, նայում և չուրջը և
նորից հարցնում է.

— Ճեղքված կաթսան վո՞ր թվին փոխեցիք:

— Անցյալ տարի:

Բանվորները զարմանում են: Հավաքվում են իրար գլխի և
«Յեկրոպացու» դլխին:

— Վարդես, աշուկես ես խոսում, կարծես թե դու չին՝ լինես այս գործարանը: Այդքան բան վո՞րտեղից գիտես...

«Յեկրոպացին» մի աչքն է փակում, ապա մյուսը և ծիծաղում է:

— Համարյա թե: Յես եմ չինել, բա ի՞նչ:

Ու ծիծաղում է:

Բանվորները չեն հավատում և չեն հասկանում:

— Բա՛ս...

— Փրանսիացիներին յե՞րբ խոփել տվեցիք:

Մեկն ուզում է պատասխանել, բայց զարմացած մեջ է ընկնում մի ջահել բանվոր:

— Ի՞նչ ֆրանսիացի...

— Չգիտե՞ս, — ասում է «Յեկրոպացին»: — Այս մեր գործարանն առաջ պատկանում էր մի ֆրանսիական ընկերության: Շատ չափահարձեցին: Պղինձ, Վոսկի: Յեկ այդպես:

Բանվորները լուռ են:

— Պապաշա, ասում է Սառան, — դու այդ բոլորը վո՞րտեղից գիտես:

— Յես բան չառ գիտեմ, աղջիկս: Յդ ել գիտեմ: Են ել գիտեմ, վոր համար յոթ հանգից մի քիչ դեպի հաղավ... Բայց այդ մասին յես կասեմ ճարտարագետին:

Բանվորները ծայր աստիճան հետաքրքրվում են:

— Ի՞նչ... Ի՞նչ...

«Յեկրոպացին» գլուխը մոտեցնում է նրանց և բարեկամաբար չնչնում է:

— Պղինձ կա... Շատ:

Չորս ամիս հետո հաստատվում է նրա յենթադրությունը: Բանվորները զարմացած են:

— Դու մի գաղտնիք ունիս, վոր մեզ չես ասում, հետաքրքրվում են նրանք:

— Ի՛հ, — թափահարում է ձեռքը «Յեկրոպացին»: — Ի՞նչ գաղտնիք: Հասարակ բան: Յս այստեղ աշխատել և՛ տասնհինգ տարի առաջ. ֆրանսիական ընկերության ժամանակ: Յեկրոպում դեռ վարպետներ չկային: Դրանց եյին բերում: Ինձ էլ բերեցին: Ահա:

Այս անգամ ել են զարմացած բանվորները, բայց ուրախ են:

— Այդպես...:

— Բա հա՞նքը:

— Այդ հանքը հետադրոտել են շատ վաղուց: Համարյա յոթից

այն կողմ: Չողտագործեցին: Այդպես էլ մնաց: Իսկ յես գիտեյի տեղը...

Դրանից հետո դեռ յերկար ժամանակ բանվորները «Յեկրոպացուն» հարցնում էին, թե ինչպե՞ս էր գործարանը տասնհինգ տարի առաջ, և յերբ նա պատմում էր, նրանք կուշտ ծիծաղում էին:

— Նապաստակի գործարան է յեղել, վարպետ: Այդքան ե՛կ փո՞քը:

— Ասում ես ամեն որ մեկը մնում էր փրվածքի տա՞կ:

— Հա: Բայց յեթե մինչև հիմի մնային դրանք, ապա մահ շատ կմեծացնեյին գործարանն ու վոսկի կղկղեյին... Բայց լավ աբեցիք: Նոփիկ...

Լուռ են: «Յեկրոպացին» ծոր է տալիս:

Բա՛սսս...

Կիրակի որը «Յեկրոպացին» վորսորդական հրացանն ուսեց:

— Վորսի յեմ գնում:

— Մենա՞կ:

— Մենակ:

Ու զնաց դեպի սարը: Նա վորս անել վաղուց գիտե: Բայց այս անգամ նա վորս չի անում: Մտնում է անտառը, խորանում և նրա մեջ, հրացանը պցում է մի կողմ և նստում է:

Նա մտածելու շատ բան ունի, — «Յեկրոպացին»: Նա այսոք ստացավ նամակ և կարդաց: Փոսֆորը, իհարկե վտանգավոր նյութ է: Իսկ ի՞նչ յեղան իր յերեխաները... Ի՞նչ պիտի անեն սրանից հետո, առանց մոր:

Նրանցից մեկը նույնպես աշխատում է լուցիլու գործարանում փոքրիկ եմման: Յեկը նա էլ մեծանա և դառնա իր մոր չափ: Նրա մասներն էլ կլինեն լուցիլու պես բարա՞կ... բարա՞կ...

... Իսկ եմիլը գարձիլ է հնկուղիների մարդ, վորին, վաղ թե աչ, կարող են կախել մարդ սպանելու կամ գողության համար:

«Յեկրոպացին» հառաչեց: Նա պիտի թողնի իր հայրենիքը և պիտի գնա այստեղ, վորտեղ լնոր ծնվել է: Եմիլն ու Եմման այնտեղ են: Այնտեղ է ստրուկ սովյաճների աշխատհր:

Տարի ու վեա այստեղ. — լավ էր: Բայց պիտի վերադառնա: Մի որ մեծ քաղաքի փողոցները վառուղի հոտով կլլվեն և հրացանաձուլություն եյինի: Իսկ հետո կ ինի մեծ հեղափոխություն, վորից հետո ամեն ինչ կլինի այսպես:

Այստեղ ել իհարկե, թերի բաներ չատ կան: Որինալ, հանքա-
փոր Սերգոյի ընտանիքը վեց հոգուց ե՛րադկացած, բայց նա մի-
այն մի սենյակ ունի: Այդ մոչինչ, մորովհետեւ բոլորը գիտեն,
Սերգոն ել գիտե, «Յեմբրուպցին» ե՛լ, մոր վաղը մի սենյակը կը-
գտնա յերկու, հետո յերեք:

Այս և տարբերությունը և այս՝ մեծ տարբերություն ե: Անսահ-
ժան մեծ:

Իսկ այնտեղ, մեկ սենյակը կմնա մեկ:

Կառնի կարմիր դրոշակը և կասի.—Սա յե մեր վերջին կոխը,
լո՞ւմ եք, օտ վերջին կոխն ե, վերջինը, վերջինը...

Յեվ հաղթականը...

Միահամուռ կըման: Զինված, մոխրերիմ... Միահամուռ կըան
և կգնան սպառանքի վրա...

«Յեմբրուպցու» աչքերի մեջ կրակներ վառվեցին: Նա վեր
ցատկեց, ուսեց հրացանն ու սկսեց արագ քայլել: Ասլա լավեց նրա
ձայնը: Նա յերգում եր և յերգում եր հաղթ, ուժեղ...

— Մեր սեփական, փորձված ձեռքով, մեր ձեռքով: Մեռած
կին: Դու հիմի չկաս, բայց այնքան լավ ե, յերբ յես խոսեցինք քեզ
եմ դիմում: Մենք հին աշխարհը կըսնդենք միջեւ հիմքերը և քո
փոքրիկ եմման, քո, եմիլը չարաչար չեն տանջի: Այդպես...

Գործարանի մոտ լավում եր «Յեմբրուպցու» յերգի ձայնը:
Բանվորները ծիծաղեցին: «Վորս անողը չի յերգի: Կիտաչի վոր-
ք...

Բայց բանվորներից մեկը խորիմաստ կերպով նայեց և գիմե-
լով հավաքված բանվորներին՝ համոզված ձայնով ասաց.

— Վարպետը մեծ միշտ ունի, ինչպես յերեւում ե: Ո՞վ գիտե,
ինչեւ և տեսել աշխարհի վրա...

Իսկ բարձրից, գեո լավում եր.

— Ուր մոչ ստորակ կա, մոչ դժգոհ...

7.

«Յեմբրուպցու» դնալու որը:

Դեռ չեր կարելի մտորել, լո՞ւյսն եր շատ մթան մեջ թե՛ մու-
թը լույսի, յերբ նա արթնացավ: Ծառերը խշում եյին գիշերվա
ժառին և գետը խշում եր գիշերվա մասին:

«Յեմբրուպցին» կապկապեց իրեղենները:

Գղնձի մի կտոր, մի մոսկեզույն կտոր, մոր դրված եր լուսա-
ժառում, «Յեմբրուպցին» վերցրեց և դրեց սրբալուսակի մեջ:

Վերջացավ:

— Գնո՞ւմ ես, վարպետ:

— Գնում եմ:

— Կգա՞ս:

— Ո՞վ գիտե: Գուցե կգամ: Գուցե չմ գա: Բայց կուզենամ
դալ: Շատ կուզենամ:

Յերբ նա դուրս յեկավ լվացվելու, ամեն ինչ այնքան սովորա-
կան թվաց, մոր չկարողացավ հաշտվել հեռանալու մտքի հետ:
Սրբիչով դեմքը չորացրեց և կանգնեց: Նա սպասում ե: Իրոք, մի
րուպ հետո լավեց ուժեղ սուշոց և հորից մոտեցավ դնացքը:

Գնացքը հեռացավ: Նա չընաց: Նա մտածում ե «կընամ ցե-
րեկվա գնացքով»:

Մտավ սենյակ, վերցրեց փոքրաքանակ իրերն ու դուրս յեկավ:

Աշխատանքային որն սկսվել եր:

Նա այսօր ինչո՞ւ չի աշխատում: Ինչո՞ւ մյուսներն այնտեղ
են,—դործարանում, իսկ ինչն այնտեղ...

Նա ցանկություն զգաց գնալ, մտնել ներս և կանգնել իր դոր-
ծին: Նա նույնիսկ մոտեցավ դռանը: Իսկ հետո՝ հեռացավ: Նա յե-
րեկ յերեկո արդեն հրաժեշտ ավել ե բանվորներին: Նա յերեկ ար-
դեն վերջացրել ե իր բոլոր դործերը: Նրան մնում ե նստել գնացք
ու գնալ: Կանցնի ինչքա՞ն ճանապարհներով... Կանցնի ինչքա՞ն
ճանապարհներով...

Կհասնի:

«Յեմբրուպցին» գնաց կայարան և սկսեց սպասել: Մի քիչ սու-
լեց քթի տակ, սպա սկսեց նայել ձորի ուղղությամբ:

Ձորը դաշտ դուրս կգա, ուրիշը կսլանան ավելի տառա
կընան...կընան...կընան...

Կտանեն:

Յերկաթը տաք-տաք կուներ,—բարձրացավ հորձանքը և խրի-
վեց նրա սրտին: «Յեմբրուպցին» ուղղվեց: Նա վերադառնում ե:
Պատրաստված: Համոզված: Անհաղթ:

Այդպես և վերադառնում...

Յերեկվա արերը լավ եր փայլում ձորում: Ծառերի կանաչը
յերեկում եր լավ:

Յեկավ գնացքը:

8.

Ձորում վերջալույս եր: Արեր այնքան շուտ եր թերթում սու-
րերից այն կողմ: Յերկնայի մրա յերեւում են գեո նրա շողերը, իսկ
ներքում մոխրագույն մութն ե: Ծառերի տակ խավար ե արդեն

և արդեն չըջիկներն լրենց թվերն են թափահարում: Իսկ փայտի-
րիկը դեռ փորում է...

Թեև լույս է, բայց ելեքտրական լույսերն արդեն վառվում են
գարծարանի մոտերքում: Բանվորները նստել են իրենց շենքերի
մոտ, դետի ամիսն, և խոսում են: Ծխում են ել:

— «Յեվրոպացին» դնաց:

— Գնաց:

— Լավ մարդ եր ու լավ վարպետ:

— Ինչի՞ր դնաց:

— Ո՞վ իմանա: Ասում են մեռել է կինը:

Մեկն ասում է.

— Յես կարծում եյի, թե Յեվրոպան հեքիաթի աշխարհ է և
այնտեղ ապրում են հեքիաթի մարդիկ: Բայց ահա, մենք Յեվրո-
պայում բարեկամ ունենք և ընկեր: Ասել է՝ բոլոր տեղերում ել
մարդիկ կան, վրոնք կարող են մի ուրիշ աշխարհի մարդկանց հեռ-
ընկեր լինել, աշխատանքի ընկեր և բարեկամ:

Դրսում նստածները կամաց-կամաց մտան իրենց տները: Պա-
հալը մնաց: Նա վառեց ծխախոտն ու հսկում է:

Նա պաշտպանում է իրեն հանձնված զիրքը:

Բանվորները հանգստանում են իրենց տներում: Նրանց մի
մասն արդեն ճնել է: Մի սենյակից լսվում է ծիծաղի ձայն: Յերե-
խան, փոքրիկ յերեխան, զվարճացնում է ծնողներին: Իսկ մյուս
կողմում Լուսիկը դասն է սովորում:

Բանվորները հանգստանում են:

Բանվորներն աշխատում են: Յերբ ականջ դնես գետնին և
լսողությունդ լարես, կլսես հարվածների խուլ ձայներ:

Պղինձ ենք քանդում:

ՀԱՐՑՆԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հողվածն առնվաղն յերկու անգամ բարձրաձայն կարդալուց
հետո պարզել, թե ո՞վ եր «Յեվրոպացին», ի՞նչ սոցիալական ծա-
ղում ու դրուժյուն ունի (պատասխանը հիմնավորել համապա-
տասխան մեջբերումներով):

2. Վորտեղի՞ց եր յեկել և ի՞նչ նպատակով:

3. Դուրս գրեք այն հատվածները, վրոնք վրոջում են նրա
վերաբերմունքը գետի Յեվրոպայում իշխող իրավակարգը և մեր
իրավակարգը: Ինչո՞վ եր պայմանավորված այդ վերաբերմունքը:

4. Ի՞նչ վերաբերմունք ունի յին մեր բանվորները գետի «Յեվ-
րոպացին»:

5. Վո՞ր տողերն են ցույց տալիս բանվորների միջադեպին
յեղբայրական կապը. ո՞ւմ բերանով է արտահայտվում այդ—գուրո
դրել:

6. Համառոտակի ձևակերպեք այն, ինչ վերաբերում է պղն-
ձաձուլարանի անցյալի պատմությանը:

7. Վերլուծեցեք պատմվածքի առաջին գլուխները, դրեք հար-
ժար վերնագիր, յուրաքանչյուր վերնագրի տակ հասկացվող բու-
վանդակություն. սեղմորեն դրեք և պարզեցեք, թե ինչպես է հե-
ղինակը դարձացնում իր նյութը. ինչի մասին է պատմում առաջին,
ինչի մասին յերկրորդ, յերրորդ և այլ հատվածներում:

8. Հետաքրքրակա՞ն է ձեզ պատմելու այս յեղանակը—ինչո՞ւ:

9. Վո՞ր հատվածներում է նկատվում հեղինակի վերաբեր-
մունքը գետի «Յեվրոպացին», յեթե կան գուրս գրեք և բնորո-
շեցեք այդ վերաբերմունքը:

«ՏՐՈՒՏՐՈՒ ՄԱՇԻՆ»

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Գյուղը հեռվից քարակույտի յե նման: Աթարի սրածայր կի-
տուկներն են, խոտի գեղիած գեղերը, մեկ ել յերգիկներից բար-
ձրացող ծխի քուլաները, վրոնք անցորդին իմաց են տալիս, թե
այդտեղ գյուղ կա, մարդիկ են ապրում:

Շատ հին անցյալ ունի գյուղը: Տները պատերը մամոտել
են, գերեզմանատան քարերը կիսով չափ թաղվել են հողի մեջ, չե-
չոտել՝ արևից, անձրևից: Ինչի՞ր չի անցել գյուղի գլխով: Քանի
դարեր քարվանի պես յեկել են, անցել ու հետք թողել: Հալածել
են գյուղին, ավերել, հրդեհել մի քանի անգամ, բայց ելի հավաքվել
են, քարերը դարսել իրար վրա, հնացած գերանները չարել և պա-
տըսպարվել նրանց տակ ու շատացել՝ իրենք ել, գոմի տավառն ել:

Հեռվից այդպես է թվում: Ու յեթե տեսել ես գյուղը տարի-
ներ առաջ, նայում ես հիմա ել և մտածում, վոր գյուղում վոչինչ
չի փոխվել, դեռ ավելի յեն հնացել գուցե տները, քարերն ավելի
մամոտել:

Այդպես չե սակայն:

Գյուղի ներսում, մզկութած, ծխից սևացած պատերով խրճիթ-
ներում ամեն ինչ տալիս ու վրա յե յեղել: Անդարձ մեռնում է հի-
նը, ու նորը դարնան կանաչի պես, հերվա դեղնած ցողունների ա-
րանքից ծլում է փարթամորեն:

Ավելի շատ գիտեն, ավելի բանիմաց են: Չինատառնով ել են
հետաքրքրվում, բյաղի դնով ել, կոտպերատիվի հաջողությամբ ել:

Յերբեմնի աղքատը, վոր անխոս հարս եր ունեւորի առաջ, հիմա համարձակ նրա յերեսովն և տալիս:

— Են անցավ, դիտեցածդ մոռացիր...

Կոմսոմոլը մերվում և դյուղի հետ, քիչըր գնալով ուժեղանում և, հիմա ավելի շատ են թերթ կարդում, ժողովներն ավելի բարձր մամարդ են, քան առաջ, յերր չարչի կար, ըյոխլա ու պրիստավ:

Գյուղ ենք գնում ընկերոջս հետ: Նոր գործիքներ ենք ուղարկել՝ սերմադրիչ, շարքացան, քամհար: Գնում ենք՝ ցույց տալու, աշխատեցնելու:

Արեւ թերվել և արդեն, իրիկնանում և: Հնձած արտերում խրճերը դեռ չեն հավաքվել: Մի մեղմ խաղաղություն կա դաշտերում, վոր մերկացել են խորների գեղին հասկերից: Մարդ չկա, և խաղաղության հետ անմայություն և կա դաշտերում: Ծննդուկներն են միայն, վոր խմբերով թռչկոտում են հնձած արտերում:

— Ինչքան դժվար եր առաջ գյուղում աշխատել, — ասում և ընկերս, վոր քսան տարի անընդհատ, իր գործին հավատարիմ, շրջել և մեր գյուղերում, տարիներ առաջ նոր աղբ-խոտը ասել: Ծերացել և այդ գործում, ճերմակել և մաղերը, բայց վստքերով դեռ ուժ ունի աշխատելու:

— Առաջին անգամ ևս գյուղը յես եմ յեկել: Կամ հիշում եմ խոսեցի, ցույց տվեցի նոր գործիքներ: Բայց չուղեցին ձեռք բերել: Միքանի «աղսախկաղներ» խանդութեցին, նույնիսկ շարքացանը տրեհաղ տվին, ասացին, թե մեր հողերում եղ մաշինը վոր յերեա, մեր սերմը կկտրի:

Պատմում և, թե ինչպես ժողովից հետո քնելու տեղ չեն տրվել, հուսահատ ու վրձման ուղեւ և քաղաք վերադառնալ: Քյոխվան մի ել և տալիս, խուրջինը գցում և վրան և վստով, ելին բեզելով գյուղից հեռանում:

— Ինքս ինձ վրա բարկանում եյի, թոնթորում, նդովում, թե ինչու ուրիշ արհեստ չսովորեցի...

Կես ճանապարհին իշատերը նրա յետեւից և հասնում, ելը յես տալիս, խուրջինն ել, իրեն ել թողնում կիսաճանապարհին:

— Հետո իմացա, վոր գյուղում նրան ասել եյին, թե ելը աստեղծու յե, յեթե յես եմ տարել: Տեսա ել ճար չկա, խուրջինն

առաջ առաւ և ճանապարհս շարունակեցի: Կեսգիշերին շեղարած տուն հասա:

— Իսկ հիմա թամբած ձիով ենք գնում: Իրենք են մեզ կանչել...

Գյուղի վերեւում նոր շինած վարձակայանի առաջ գյուղացիք են հավաքվել: Ընդարձակ կալում մի տեղ քամհարն և աշխատում, քամած ցորենը սերմադրիչի մեջ են լցնում, և մեքենայի ներքեից թափում և սերմացուն ջուկ, հավի կուտը ջուկ, ուտելու ցորենն ել ջուկ:

Կայանի բայ դռներից յերեւում են շարքացան մեքենաները, վոր պսպղին են տալիս: Նոր ձեւի դուլթաններ կան, յերկաթե փոց-թեր և ուրիշ մեքենաներ: Աղմկում և քամհարը: Փոշի յե հանում, մեկը փոշու մեջ անընդհատ թխակն և բարձրացնում, հարդախոն ցորենը լցնում մեքենայի մեջ: Իսկ տրիերն ել գողում և, վոսկե-հատ ցորենը թափում պարկերի մեջ:

Միքանի ուր և, վոր բացվել և կայանը: Բոլոր գործիքները նոր են ստացված, վարձակայանն ել նոր և շինված: Գյուղի նեղիկ, ծուռումուռ փողոցները, ցածր դռները վոչ մի հարմարություն չունեն շարքացան կամ ուրիշ մեքենա տեղափոխելու, փոխադրելու գյուղացիք: Ստիպված կայանը շինել են գյուղի գլխին, հանդ տանող ճանապարհի բերանին:

Հավաքված են գյուղացիք, նայում են դարձացած: Վոմանք կոանում են, տակից նայում կամ վիղը յերկարացնում վերից նույնիսկ, տեսնեն, թե միջին ինչ կա, վոր այդպես լավ մաքրում և:

— Մեր կիսնոց կոները դինջացան, խախաղները կտոր ընկան, — ասում մեկը:

Ծյուսը հարցնում և, թե՝

— Ես «աղբանովը» Թուսեթի հողում կարա՞ն շինեն:

Գյուղատնտեսական մեքենաներին շատերն են «աղբանով» ասում: Լիզուն դեռ պատ չի դալիս, վոր շարքացան ասի, գաիչ, քամհար:

— Ես «աղբանովը» սերմ ա գցում, ես մի՞նն ել ջուկում ա, — իրար բացատրում են:

Նայում եմ ընկերոջս: Թիկն և ավել պատին և անշարժ նայում և նրանց, վորոնք տարիներ առաջ ել ել չտվին, հիմա խուսկել են մեքենաների շուրջը, ինչպես յերեխաները նոր խաղալիք տեսնելիս:

Հայոց լեզու 5

Յերեմիայի աղքատը, վոր անխոս հարս եր ունեւորի առաջ, հիմա համարձակ նրա յերեսովն ե տալիս:

— Են անցավ, դիտեցածդ մոռացիր...

Կոմսոմոլը մերվում ե գյուղի հետ, քիչըր գնալով ուժեղանում ե, հիմա ավելի շատ են թերթ կարդում, ժողովներն ավելի բազմամարդ են, քան առաջ, յերր չարչի կար, քոխալա ու պրիստավ:

Գյուղ ենք գնում ընկերոջս հետ: Նոր գործիքներ ենք ուղարկել՝ սերմադրիչ, շարքացան, քամհար: Գնում ենք՝ ցույց տալու, աշխատեցնելու:

Արեւ թերվել ե արդեն, իրիկնանում ե: Հնձած արտերում խրճերը դեռ չեն հավաքվել: Մի մեղմ խաղաղություն կա դաշտերում, վոր մերկացել են խորների գեղին հասկերից: Մարդ չկա, ե խաղաղության հետ անմայություն ել կա դաշտերում: Ընծողակներն են միայն, վոր խմբերով թռչկոտում են հնձած արտերում:

— Ինչքան դժվար եր առաջ գյուղում աշխատել, — ասում ե ընկերս, վոր քսան տարի անընդհատ, իր գործին հավատարիմ, շըրջել ե մեր գյուղերում, տարիներ առաջ նոր աղրո-խոսք ասել: Ծերացել ե այդ գործում, ճերմակել են մազերը, բայց վտտըրով դեռ ուժ ունի աշխատելու:

— Առաջին անգամ ես գյուղը յես եմ յեկել: Լավ հիշում եմ խոսեցի, ցույց տվեցի նոր գործիքներ: Բայց չուզեցին ձեռք բերել: Միքանի «աղստիկալներ» խանդութեցին, նույնիսկ շարքացանը տղնաղ տվին, ասացին, թե մեր հողերում եղ մաշինը վոր յերեւա, մեր սերմը կկտրի:

Պատմում ե, թե ինչպես ժողովից հետո քնելու տեղ չեն տրվել, հուսահատ ու վիշման ուզել ե քաղաք վերադառնալ: Գյուղական մի ել ե տալիս, խուրջինը գցում ե վրան ե վտտով, եշին բըզելով գյուղից հեռանում:

— Ինքս ինձ վրա բարկանում եյի, թոնթորում, նդովում, թե ինչու ուրիշ արհեստ չսովորեցի...

Կես ճանապարհին իշատերը նրա յետեւից ե հանում, ելը յես տալիս, խուրջինն ել, իրեն ել թողնում կիսաճանապարհին:

— Հետո իմացա, վոր գյուղում նրան տակ եյին, թե ելը աստիկելու յե, յեթե յես եմ տարել: Տեսա ել ճար չկա, խուրջինն

առաջ առաւ ե ճանապարհս շարունակեցի: Եւսդիւերին բեղարած տուն հասա:

— Իսկ հիմա թամբած ձիով ենք գնում. իրենք են մեզ կանչել...

Գյուղի վերեւում նոր շինած վարձակալանի առաջ գյուղացիք են հավաքվել: Ընդարձակ կալում մի տեղ քամհարն ե աշխատում, քամած ցորենը սերմադրիչի մեջ են լցնում, ե մեքենայի ներքեից թափում ե սերմացուն ջուկ, հավի կուտը ջուկ, ուտելու ցորենն ել ջուկ:

Կայանի բաց դռներից յերեւում են շարքացան մեքենաները, վոր պսպղին են տալիս: Նոր ձեւի գութաններ կան, յերկաթե փոց-խեբ ե ուրիշ մեքենաներ: Աղմկում ե քամհարը. փոշի յե հանում, մեկը փռու մեջ անընդհատ թխակն ե բարձրացնում, հարդախառն ցորենը լցնում մեքենայի մեջ: Իսկ տրիկերն ել գողտում ե, վտտե-հատ ցորենը թափում պարկերի մեջ:

Միքանի օր ե, վոր բացվել ե կայանը: Բոլոր գործիքները նոր են ստացված, վարձակալանն ել նոր ե շինված: Գյուղի նեղլիկ, ծուռումուռ փողոցները, ցածր դռները վոչ մի հարմարություն չունեն շարքացան կամ ուրիշ մեքենա տեղավորելու, վտխադրելու գյուղամեջ: Ստիպված կայանը շինել են գյուղի գլխին, հանդ տանող ճանապարհի բերանին:

Հավաքված են գյուղացիք, նայում են դարձացած: Վրմանք կոտնում են, տակից նայում կամ վիղը յերկարացնում վերից նայելու, տեսնեն, թե միջին ինչ կա, վոր այդպես լավ մաքրում ե:

— Մեր կիսանոց կոները դինջացան, խախալները կոտր ընկան, — ասում մեկը:

Մյուսը հարցնում ե, թե՝

— Ես «աղբանովը» Ռուսեթի հողում կարա՞ն շինեն:

Գյուղատնտեսական մեքենաներին շատերն են «աղբանով» ասում: Լեզուն դեռ պատ չի դալիս, վոր շարքացան տփ, դտիչ, քամհար:

— Ես «աղբանովը» սերմ ա գցում, ես մի՞նն ել ջուկում ա, — իրար բացատրում են:

Նայում եմ ընկերոջս: Թիկն ե տվել պատին ե անշարժ նայում ե նրանց, վորոնք տարիներ առաջ ել ել չտվին, հիմա խոնավ են մեքենաների շուրջը, ինչպես յերեխաները նոր խաղալիք տեսնելիս:

Հայոց լեզու 5

Մայր ժամող արեւի շողերի հետ յերանության լեռ տա տրախ-
դում եր նրա հոգնած, տարիների կնճիռներով ակոսած գեւաւն:

— Ա խալիւր, հալատարս չի գալիս, թե ես իմ ցորենն ա ես-
պես խտակ:

Զտիւր դադարում է: Մաքրած ցորենի մեջ տասնյակ ձեռներ
են մտնում, մի-մի բուռ տոնում և մատներով խառնում, տեսնեն
ինչպես ե մաքրել: Գորենի տերն ե, վոր դարմացել ե լալ սերմա-
ցու ստանալուց:

— Հրա շատ կդարմանաս, Մուքի ամի. — պատասխանում ե մի
ուրիշը, վոր նախքան այդ, ներքին պարծանքով պատմում եր,
ինքն ինչ մաշիններ ե տեսել Գերմանու պլենում: Յերեք տարի
աշխատել ե ինչ վոր տնտեսությունում, ծանոթ ե մեքենաներին:

— Հմի եդ ինձ համար վոնց վոր խաղ ու պար. — վերջացնում
ե նա իր պատմությունը Գերմանու պլենում տեսածների մասին:

— Մուքի ամի աստված կարա՞ մեղավորին արդարից եսպեղ
ջուկի. — ձայնում ե մի ջահել, և կողքին կանգնած մի ուրիշ ջահել
պատասխանում ե.

— Աստված եդ հունարը չունի:

Իսկ Մուքի ասկերը դուած ցորենը շալակում ե, դանդաղ քայ-
լերով հեռանում դյուլի նեղլիկ վողոցներով:

Գլխիւր կտուրներից ձեն ե տալիս, վոր ժողով կա, ու հետո ել,
թե՛ մի վոչխար ե կորել հանդում, տեսնողը դա իմաց տա խոր-
հրդին:

Ժողովի յեն գալիս, բայց բոլորի բերանում ել մի խոսք կա
միայն.

«Ագրանովի» մաշինը:

Գալիս են մեկ-մեկ, նստառում բակի քարերին: Գյուղստորհրդի
նախագահը մինչև ժողովի բացելը միքանի դործեր ե ըննում, դան-
դառներ ընդունում:

Մանր գործեր են. մեկի վոչխարն ե ընկել մյուսի արտը, կամ
հերձա ցորենից տալացուկ կա, վոր դեռ չի ստացել: Գործերը
ըննվում են շատ արագ, բանավոր դանդաղի հիման վրա. բոլորին
ել հայտնի յե, թե ինչ վորոշում պիտի տա խորհուրդը: Գյուղական
աղաթն ե՞, բանավոր մի սրենողիքը առանց մի հոգւածի, առանց
հաստի:

Գործերը պրծան: Արդեն բավական բաղմություն ե հալաքվել:

Զնկերներ, դե կանգնածը մի նիստ հալա. — ասում ե
նախագահը:

— Եսորվա ժողովում մի որակարգը ունենք, բոլորիս ել սըր-
տակից բան ա...

Յեվ միքանի խոսք ե ասում այն մասին, թե ինչքան դժվար ե
դյուլում յեղներով վարուցանք անել, որինակ բերում, թե մի սը
վարելու համար մի յեղան վրա քանի ճիպոտ են ջարդում, և հան-
կարծ խոսքը ընդհատելով, դառնում ե մեկին, վկա կանչում.

— Գո ալա յեղը վար անելիս սատկեց վո՞չ...

Նա ել ասում ե.

— Բա սատկեց վո՞չ:

Յեվ նա խոսքը շարունակում ե, ուրիշ որինակ բերում՝ աղա-
ցուցելու, վոր յեղներով վարուցանքը ձեռնտու չի:

— Պետք ե մենք տրախտորի մաշին բերենք:

Այդ առելիս մի թեթեւ չարժում ե նկատվում ունկնդիրների
մեջ, վորոնց դեմքերը կիսամութի մեջ պարզ չեն յերեվում: Թու-
թունի կրակներ են, վոր պոպղին են տալիս:

Ընկերս ե խոսում տրակտորի առավելությունների մասին,
բացատրում ե, վոր հարկավոր ե ընկերություն կազմել, ընկերու-
թյան կանոնադրությունն ե կարդում:

— Մեր հողերում բան կանի՞ եդ տրախտորի մաշինը, — հար-
ցնում ե մեկը, մյուսն ել, թե՛.

— Մաշինն առանց յեղան վոնց ա շուռ տալու ծրելիս...

Ելի այն դյուլացինն ե, վոր Գերմանու պլենում հազար հրաչք
ե տեսել. պատմում եր հինգ տարի, ու դեռ չի վերջանում սուտը
տեսածի: Նա ել մի կողմից ե ավելացնում տրակտորի առավել
կազմերի մասին:

— Մաշին ա ելի՞, մեծ մաշին. խոփերը յետան քաշ տալիս
մին որում հինգ որավար ցել կանի:

— Հինգ որավար... եդ հո հրաչք ա:

Գնի մասին են հարցնում, ուզում են իմանալ, թե՛.

— Եդ տրախտորի մաշինի լեզուն հոսկացող կճարվի գեղում:

Սկսում են թնկածությունների անուններ տալ, թե ով կարող ե
տրակտորով վարել: Գյուղը տասնյակ շոֆեր ու մեխանիկ ունի
Բաղվում, պետք ե մեկին դրել, վոր տրակտորի լեզուն սովորի և
դյուլ դա:

— Դե ի՞նչ եք ասում, այ ժողովուրդ, — ասում

են «աղբոնովի» մաշինին ել հավան չէլիք, ասո
հողերում կարալ չի աշխատի:

«Ազգային գրադարան»

NL0241525

— Ինչ պիտի ասենք: Վերոչ դենեք. մարդս մի չեղ տա տղախորի մաշին բերենք... Յեն իմ աղին ծաղիկ չեղը ես գլխից տալիս եմ եղ. նպապակին,—ասում է մեկը, անգլից կանոնում է սպասողական դիրքով նայում, թե մյուսներն ինչ կասեն:

Գոանից ավելի գյուղացիք համաձայնվում են իրենց յեղները տալ, տրակտոր առնել:

Բայց ժողովը վերջում է ցորենը հավաքել, բնկերության ամեն մի անդամից հինգ փութ ցորեն: Հենց անդնուտեղը ցուցակ են անում, գրվում են ներկաները, բացակաների կողմից էլ են յեջաշաղկապում:

Ուշ է արդեն: Գյուղացիկ ցրվում են, հարևանը հարևանի հետ մինչև տուն խոսում է տրակտորի մաշինի մասին:

Մի խումբ յերիտասարդներ չըջապատել են մեղ, ուզում են ավելին խմանալ, անհամբեր սպասում են տրակտորին:

— Մի պրծնենք ես չարչարանքից, են ժամանակ տես դեղում տարեն ինչքան կհնչտանա,—ասում է նախագահը, վոր մինչև այդ ցորենի և անդամների քանակն էր հաշվում:

Յեկ քանի՞ ուղեղներ մզլուած ծխից սևացած խրճիթներում այդ գիշեր միտք արին քաղաքի տրակտորի մասին:

ՀԱՐՑԵՐ ՅԵՎ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հողվածը կարգալուց հետո բնդգծեցիք այն փաստերը, վոր քերում է հեղինակը գյուղի արթնացումը ցույց տալու համար:
2. Ո՞վ եր քոխվան և ինչու յեր գյուղից դուրս արել հեղինակի բնկերովը:
3. Հնարավոր է այս հողվածի ավյալներով պարզել, թե ինչպես կատարվեց գյուղի բեկումը՝ գյուղացիներն ինչո՞ւ և ինչպես փոխեցին իրենց վերաբերմունքը դեպի հեղինակի բնկերը:
4. Եկառվում է արդյոք կոմսոմոլի գործնական գերը գյուղի բեկման ստղարիզում, թե՞ միայն քանակական աճման մասին է ջրալում:
5. Վոր տողերն են ապացուցում յերիտասարդության հակահրոնական տրամադրությունները: Ո՞վ և ի՞նչ հանդամանքներում եր ուզում հակահրոնական աշխատանք տանել: Նպատակահարմար չե՞ր, վոր հեղինակն այդ մոմենտն ավելի զարգացներ—ինչո՞ւ:
6. Գա՞նի մեքենա-տրակտորային կայան ենք ունենալու հընդամյակի վերջում:
7. Նյութ անելով ձեր չըջապատից և ոգտվելով այս հողվածից, գրեցի՞ք չարադրություն չէր այսորվա գյուղը՝ վերնագրով:

